

Pengevirke

Tidsskrift for ny bankkultur Nr. 4 | 2021

Tema: **Frihet og ansvar**

Nytenkning ♦ Kunst ♦ Dyrevelferd

 Cultura
Bank

Frihet og ansvar

✍ JANNIKE ØSTERVOLD

Når vi smaker på ordene frihet og ansvar, så har frihet noe lett og oppløftet over seg, mens ordet ansvar kanskje kan kjennes tyngende. Men det er noe med kombinasjonen av de to og balansen mellom dem som er viktig for livskvaliteten. Dette får lykkeforsker Bjørn Grinde godt fram i sin artikkel «Lykkelig som fri?»

Det å bare legge vekt på sin egen frihet til å gjøre hva man vil kan lede til egoisme og grådighet. Arne Øgaard har skrevet en artikkel om hva vi kan lære av de gamle romerne, som mente at maktpersoner skulle leve enkelt, og økonomisk overskudd skulle anvendes til nytte for fellesskapet. I middelalderen ble grådighet regnet som en av de 7 dødssyndene.

Mer fellesskap og samarbeid er positive kvaliteter, som Cultura Bank støtter opp om. Vi applauderer Fellesverkstedet, som gjør det mulig for kreative mennesker å få tilgang til utstyr, maskiner og produksjonslokaler for å realisere sine prosjekter. Og applaus også til den fantastiske Høstutstillingen, som hvert år overrasker oss med nye, friske kunstopplevelser. I år er Cultura Bank for første gang med som sponsor av Folkets pris.

At nasjonalregnskapet kommer til kort mener Eirik Myrhaug Partapuoli, fordi det overser forbruket av naturverdier. Her må myndighetene ta ansvar for å skape et bedre regnskapssystem for nasjonen.

Opptatt av miljø er også den nye, grønne tankesmien PAN, som ønsker å samle grønne politikere og politisk interesserte på tvers av partigrenser. Tankesmien er en videreutvikling av nettidsskriftet Pan, nettmagasinet Harvests arena for politisk debatt.

Under temaet frihet og ansvar hører også vårt forhold til dyrene, det behandles både i Arne Øgaards artikkel om etisk dyrehold og i omtalen av Ragnhild Sollunds bok «Bare et dyr».

Det er et ordtak som sier «For lite og for mye skjemmer alt.» Sånn tenker jeg på frihet og ansvar. Vi er heldig som bor i et land med stor frihet til å si og gjøre det vi ønsker, innenfor rammen av norsk lov. Ansvar er delvis noe vi blir pålagt, men også noe vi kan velge å ta på oss mere av – som ansvaret for å ta vare på våre medmennesker og miljøet.

Siden dette bladet kommer ut i begynnelsen av desember, benytter vi i redaksjonen anledningen til å si takk for dette året og håper vi sees igjen til neste år!

Cultura Bank driver sin virksomhet etter prinsippene for 'social banking'. Det innebærer for det første at utlånsformålene vurderes etter etiske kriterier, og for det andre åpenhet – innskyterne får vite hva pengene lånes ut til. Cultura finansierer blant annet prosjekter som kan forbedre økosystemene, skape renere luftmiljø, gi verdige sosiale forhold, dekke behov for omsorg og gi barn og ungdom bedre oppvekstvilkår. Cultura samarbeider med lignende bankinitiativer i andre land og med organisasjoner som WWF og Redd Barna. Cultura Bank har en balanse på ca. 1,4 milliarder kroner. Det er 18 medarbeidere på kontoret i Oslo. Banken har kunder over hele landet. Cultura Bank er medlem av Global Alliance for Banking on Values.

Cultura Sparebank, Postboks 6800, St. Olavs plass, N-0130 Oslo
Besøksadresse: Holbergs gate 1, 0166 Oslo
Tlf. +47 22 99 51 99, cultura@cultura.no, www.cultura.no

PENGEVIRKE 4/2021

ISSN 1399-7734/

Online: ISSN 1901-2020

Utgis avCultura Bank
www.cultura.no**Redaksjon**Arne Øgaard (redaktør), aroegaa@online.no
Jannike Østervold, joe@cultura.no**Layout**

ActVisual, www.actvisual.dk

Opplag

3 800

Bladet utgis 4 ganger i året.

Neste gang mars 2022.

FristBidrag til neste utgave kan sendes til
Pengevirke senest 20. januar 2022**Tema neste nummer**

Mangfold

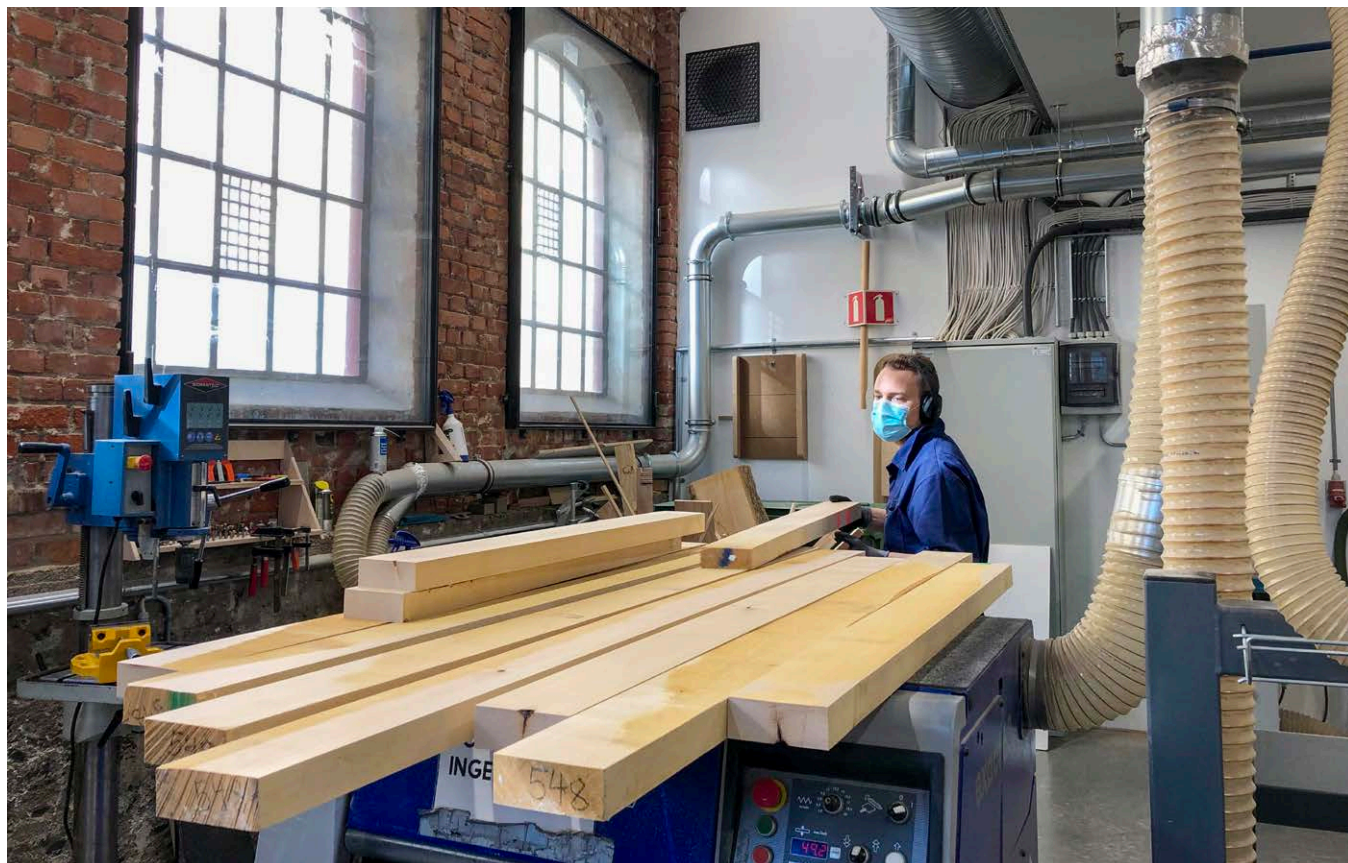
TrykkPapirutgaven av Pengevirke produseres
av Døvingen AS på svanemerket trykkeri i
Norge. Papiret er godkjent for Svanemer-
ket, EU-Ecolabel og det er både FSC-ser-
tifisert og PEFC-sertifisert samt ISO14001.
Trykkes i LED/UV-teknologi som er bedre
for miljøet og er energibesparende.**Forside**Fra Fellesverkstedet (se artikkel s. 4). Verks-
mester, Jack Hughes, hjelper brukere med
CNC-fresing.Holdninger og synspunkter som kommer
til uttrykk i de enkelte artikler og innlegg
er forfatterne selv ansvarlige for. De er
dermed ikke nødvendigvis uttrykk for
redaksjonens synspunkter.

Bidrag til Pengevirke honoreres normalt ikke.

Abonnement på PengevirkePengevirke finnes både på papir og i
elektronisk utgave. Bestill Pengevirke i
elektronisk versjon på [www.cultura.no/](http://www.cultura.no/pengevirke/abonnement)
pengevirke/abonnement.For bestilling eller avbestilling
av papirutgaven, send e-post til
cultura@cultura.no.Frivillig abonnementsavgift kan innbetales
til konto 1254.01.00177 eller med VIPPS til
#531405 (Pengevirke).

Innhold

Fellesverkstedet – samlingspunkt for kreative	4
Demokrati i bedriftene. Hvorfor fraværende?	6
Lykkelig som fri?	8
Penger er ansvar	10
Nasjonalregnskapet	12
Smånytt	14
Endelig en egen tankesmie for den norske grønne politiske leiren	16
- Dette skal ikke være en garnbutikk. Det skal være en opplevelse!	18
Nytt fra Cultura Bank	20
Kunst som engasjerer, opplyser og provoserer	24
Global Alliance for Banking on Values	25
Økonomer med fokus på miljø og samfunnsansvar: Noreena Hertz	26
Etisk husdyrhold – et møte mellom biodynamikere og en forsker	28
Aktuelle bøker	30
Kommentar: Virkelighetsnær økonomi	34

Brukeren, Are Mokkelbost, jobber på treverkstedet.

Fellesverkstedet – samlingspunkt for kreative

✂ PENGEVIRKE 📷 FELLESVERKSTEDET

Den ideelle organisasjonen
Fellesverkstedet startet som et grasrotinitiativ. I dag er de en banebrytende organisasjon for kreativ produksjon – i en gammel fabrikkbygning midt i Oslo.

Vi ble første kjent med Fellesverkstedet for 10 år siden. De var en liten gjeng kunstnere og designere med en stor drøm. De ønsket å skape et samlingspunkt, nærmere bestemt et verksted, hvor hvem som helst skulle kunne lage hva som helst. De var motivert av mangelen på arenaer og lokaler i Oslo hvor terskelen for å produsere var lav. Slik våknet drømmen om et kompetansesenter, som kunne gi kreative men-

nesker et felles møtested for å skape sammen.

UTSTYRSDELING

Etterhvert ble planen klar: dette konseptet, en infrastrukturløsning for de kreative, skulle bygges stein for stein for å skape en varig grunnmur og et samfunnsloft, som skulle skape endringer. Disse endringene skulle ikke bare gjelde for dagens kreative befolkning, men også for de neste generasjoner. Formålet var med andre ord å gi kunstnere og designere muligheten til å dele på verkstedsfasiliteter som er alt for dyre til å eie på egenhånd.

Det er ikke alle grasrotinitiativer som lykkes, men Fellesverkstedet har fått det til. I dag driver de sin veletablerte

organisasjon i en selveid fabrikkbygning midt på Grünerløkka i Oslo. Lokalene er spesialtilpassede for verkstedets behov: det gamle støperiet til TrioVing er nemlig bygget om og pusset opp og huser nå 1000m² verkstedsfasiliteter med en ivrig stab, som brenner for å hjelpe brukerne med å realisere sine drømmer.

HØYT UNDER TAKET

Fellesverkstedet er åpent for alle mulige slags prosjekter. Enten du ønsker å gjøre noe så enkelt som å kutte en planke i to, eller om du ønsker å produsere en storskala kunstinntallasjon, tilbyr Fellesverkstedet utstyr, kompetanse og fasiliteter til å arbeide med det meste. I tillegg har fabrikkbygningen en stor

produksjonshall, som gjør det mulig for brukerne å jobbe med store skulpturer og andre ting som det rett og slett ofte ikke er fysisk plass til å få gjort ellers i Oslo.

Fellesverkstedet har per dags dato fire verkstedsavdelinger. De har et treverksted, et trykkeri, en digital avdeling med 3D-printere, laserkutter og CNC-freser. I tillegg jobber de målrettet med å utvikle en egen avdeling for bearbeiding av metall.

ENKEL DRIFTSMODELL

Driftsmodellen er enkel. Fasilitetene leies etter behov – her behøver man verken abonnement eller medlemskap, i stedet gjelder «førstemann til mølla»-prinsippet og «pay-as-you-go». En slik betalingsmodell sikrer en større frihet for brukerne, og muligheter for alle. Da vi snakket med daglig leder Graham Hayward, forklarte han det slik: «Å kunne produsere noe, å kunne realisere en idé, skal ikke begrenses av størrelsen av ens lommebok. Vi vil at alle idéer skal frem».

”

Fellesverkstedet er åpent for alle mulige slags prosjekter. Enten du ønsker å gjøre noe så enkelt som å kutte en planke i to, eller om du ønsker å produsere en storskala kunstinstallasjon, tilbyr Fellesverkstedet utstyr, kompetanse og fasiliteter til å arbeide med det meste.

Driftskostnadene deles i dag mellom Oslo kommune, Kulturrådet og Fellesverkstedet selv. Det langsiktige målet er å opparbeide seg større finansiell selvstendighet, som gradvis vil gjøre at Fellesverkstedet står mer på egne ben.

Det er ikke bare Fellesverkstedet som i dag har fått noe igjen for initiativtakernes tiårige intense arbeid. Det som produseres på verkstedet flyttes ut av lokalene og blir på mange måter

allmannseie, enten det er møbler, kunstinstallasjoner, prototyper – eller ren kunnskap.

I høst markerer organisasjonen sitt tiårsjubileum. Etter markeringen bretter de opp ermene for de neste tiårene som kommer – og planene for videreutvikling er mange. I fabrikk på Grünerløkka jobber de for å øke kapasiteten og tilgangsmulighetene gjennom en ordning de kaller «Superbruker», en omfattende digitalisering av tilgang, kostnadskontroll og sertifisering som vil tillate uavhengig bruk. Prosjektering er også i gang for nye og omfattende fasiliteter for bearbeiding av metall. De ser dessuten på nye eiendomsmuligheter for å huse storskala produksjoner, og det undersøkes muligheter i andre byer. Kan systemene, infrastrukturen og driftsmodellen overføres? Vi her i Pengevirke gleder oss til å følge med! ♦

info@fellesverkstedet.no

www.fellesverkstedet.no

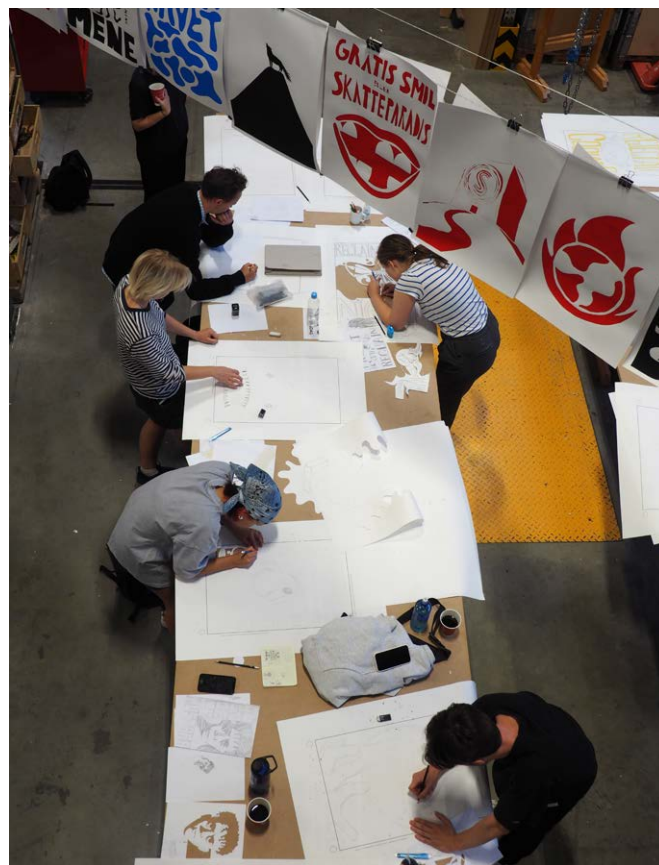
Instagram: [@Fellesverkstedet](https://www.instagram.com/Fellesverkstedet)

Facebook:

facebook.com/fellesverkstedet

Verksmester, Jack Hughes, hjelper brukere med CNC-fresing.

Studenter fra KHIO jobber med Pang Start 2021.

Demokrati i bedriftene. Hvorfor fraværende?

✎ THORVALD GRAN

La meg først fastslå at demokrati i det som følger, eller demokratiets kjerne, er at folk som ledes selv velger sine ledere.

Påstand. I Norge er slikt demokrati tilstede i statsstyret, men fraværende i mange organisasjoner og bedrifter. Problemstillingen er da: Siden demokratiet i statsstyret er så effektivt og høyt elsket nærmest av alle, hvorfor er det samme demokratiet fraværende i mange organisasjoner og i de fleste bedriftene?

Metode. Først et blick på statsstyret, deretter på demokratiske organisasjoner, som det er ganske mange av. Så et blick på bedrifter hvor alle som jobber der faktisk velger sine ledere (det er noen av dem). Så til de udemokratiske organisasjonene, som ofte er offentlige forvaltningsorganisasjoner, som departement, direktorat og offentlige bedrifter. For til slutt å se nærmere på bedriftene som enten eies av familier eller av kapitaleiere, som velger bedriftsledelse i generalforsamlinger av slike eiere.

STATSSTYRET.

I 1814 så Eidsvold-mennene at de trengte en ledelse. De som trengte ledelse i deres øyne, var voksne menn med eiendom. Hvorfor akkurat de? Fordi mannekjønn og tilhørende eiendom gjorde akkurat dem til de eneste virkelige ansvarlige og fornuftige borgerne. Logisk. Grunnloven ga stemmerett til akkurat dem + til dem som allerede var tildelt et embete – mer høyverdig «eiendom» enn det var det vanskelig for den forsamlingen å tenke seg. Det tok hundre år med kamp og strev før først alle menn fikk stemmerett og alle voksne kvinner i 1913. Stemmeretten hadde du til slutt uavhengig av kjønn og annen status. Dette systemet for valg av stats- og kommuneledelse hyller vi nå nærmest alle, som betingelse for gode levekår, en fungerende velferdsstat og for et effektivt næringsliv. Spørsmålet

er da hvorfor er ikke slikt demokrati til stede i bedriftene?

DEMOKRATISKE ORGANISASJONER

Mange organisasjoner har i hvert fall formelt et slikt demokrati. Så vidt jeg vet er så godt som alle de politiske partiene slike demokratier, hvor alle som er medlemmer har en stemme hver i valg av organisasjonens ledelse. Det nytter ikke å skilte med kapital i valget, selv om det kan bli godt mottatt av partisekretæren om du kommer med et heftig pengebidrag.

DEMOKRATISKE BEDRIFTER

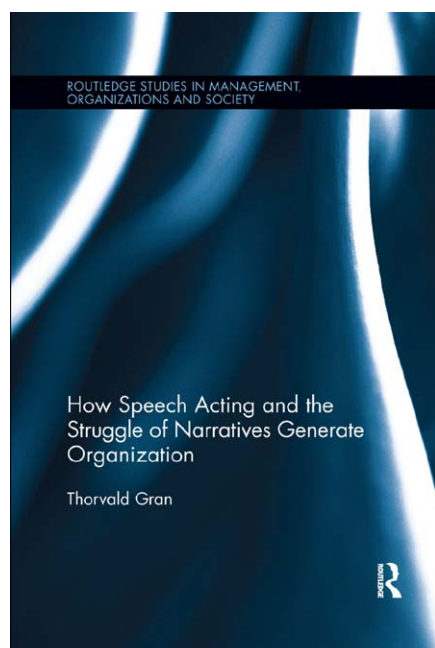
I noen bedrifter er det slikt demokrati. De kalles gjerne samvirkebedrifter eller produksjonskooperativer. Det ble flere av dem i de første tiårene etter andre verdenskrig, kanskje særlig i fiskeriene i Nord-Norge, men også i landbruket

hvor bønder slo seg sammen om maskiner og driftsbygninger. Der hadde alle medlemmene av kooperativet en stemme i organisering av bedriften. Men fra ca. 1970 og fremover var slike produksjonskooperativer i tilbakegang.

UDEMOKRATISKE ORGANISASJONER

Så er det mange udemokratiske organisasjoner. Det er organisasjoner hvor ledelsen i eller utenfor organisasjonen, utpeker ledelser på lavere nivå. De kalles i det offentlige ofte for forvaltningsorganisasjoner fordi det er stats- eller kommuneledelsen som «eier» disse organisasjonene. Departementer og direktorater er eksempler. Bedrifter som stat og kommune oppretter og eier, er udemokratiske i denne forstand. Skagerak Energi for eksempel, er et stort selskap i kraftproduksjon i det sørlige Norge, eid av Statkraft og kommunene Skien, Porsgrunn og Bamble. Statkraft med 67% eierskap i Skagerak er heleid av staten. Likevel er organisasjonen udemokratisk i den her nevnte forstand. Ledelser utpekes av overordnede ledelser. Et unntak er at de ansatte via fagforeningene så vidt jeg vet, velger to personer inn i styret i Skagerak Kraft.

KAPITALEIDE BEDRIFTER

Kapitaleide bedrifter er ofte aksjeselskaper. Det fins mange typer: andelslag, stiftelser, samvirke, statsforetak osv. I 2020 var det ifølge SSB 342 tusen aksjeselskaper i Norge. Ca. halvparten var i industri, 14% var familiebedrifter og 23% av selskapene var utenlandske. De tok til sammen ut et utbytte på 359 milliarder NOK, altså ca. 1,3 millioner NOK i utbytte pr. selskap, et tall som dekker over skillet mellom noen få store og mange middels og små selskaper.

ARGUMENTER FOR KAPITALEIE

Så langt oversikten. Argumentet for kapitaleie i dag er ofte som det var i 1814: Folk med produksjonsrelevant eiendom (penger eller ting) er initiativtakere til produksjon, og er de ansvarlige borgerne. Folk uten slik eiendom er uansvarlige, upredikerbare og som oftest egoistiske.

ARGUMENTER FOR DEMOKRATI

Erfaringen i Norge med demokrati i statsstyret, altså hvor alle borgere er likestilte og likeverdige som stemmegivere, svekker eller regelrett tilbakeviser denne argumentasjonen. Sosialdemokratiet har innsett hvor urimelig dette sære ansvarlighetsargumentet er, men sitter fast i en mellomfase av kampen for likeverd i bedriftene. Mellomfasen er kamp fra utsiden, gjennom fagforeninger, som krevde tariffavtaler og generelle avtaler om arbeidstid, betaling ved sykefravær og levelig arbeidsmiljø, uten å røre ved kapitalens styringsprivilegium.

DEMOKRATI I BEDRIFTENE

Hva om næringslivet og det politiske Norge innførte demokrati i alle bedrifter og forvaltningsorganisasjoner? Det ville bety en svær mobilisering av kunnskaper og erfaringer i organisering, drift og ledelse av bedriftene og organisasjonene. Vi kan høre argumentet mot: polsk riksdag, forvirring, kaos, uendelig med konflikter. Statsvitenskapen svarer: det er nettopp å finne frem til omforente ordninger i slike aktive, sammensatte sosiale miljøer som er demokratiets styrke, en styrke vi faktisk ser utfolde

seg i det norske statsstyret. Kanskje viktigere, alle faste arbeidsfolk, arbeidende folk på alle nivåer, velger ledelse og bedriftsmodell i årlige forsamlinger. Det ville bety at kapitaleieres privilegerte adgang til bedriftsstyre, ja til bedriftseie, med nødvendighet ville opphøre. Kapitalinnskudd som bedriften ønsker ville få betaling. Men bare fast medlemskap i produksjonsfellesskapet, ikke kapitaleie, gir stemmerett. Her er nok kilden til kapital- og organisasjonseieres motstand mot slik demokratisering. Demokrati i valg av ledelse fjerner kapitaleieres privilegerte posisjon. Gitt at de arbeider i bedriften, blir de likestilt med alle som arbeider fast i bedriften, én stemme hver i valg av ledelse og bedriftsmodell.

Det er mange utfordringer knyttet til slikt demokrati i bedriften, som jeg ikke kan gå inn på her. Men ordningen innført er et svært skritt i retning av likestilling og likeverdighet mellom folk i bedriftene og organisasjonene. Det vil sannsynligvis føre til vesentlig mer samfunnsbevisste bedrifter, et bedre sosialt miljø i bedriftene og organisasjonene, mer kompetente og bedre organiserte bedrifter, med mer lydhøre og effektive ledelser. Samtidig er demokrati ingen garanti mot enda mer egoistiske bedrifter, enda mer miljøskadelige bedrifter og bedrifter og organisasjoner med elendig ledelse.

Thorvald Gran er professor emeritus i statsvitenskap ved Universitetet i Bergen og gjesteforsker ved Universitetet i Sørøst-Norge. Han har nylig skrevet en del om demokratiske bedrifter i Klassekampen. Han har utgitt boken *How Speech Acting and the Struggle of Narratives Generate Organization* (Routledge Studies in Management, Organizations and Society 2017)

Lykkelig som fri?

✍️ BJØRN GRINDE, SENIORFORSKER, OMRÅDE FOR PSYKISK OG FYSISK HELSE, FOLKEHELSEINSTITUTTET

Alle vil selvsagt ha frihet. Mest mulig. Selv er jeg usikker. Er virkelig ubegrenset selvstendighet og egenrådighet det beste?

Jeg er lykkebiolog. Det innebærer å forstå hva lykke dreier seg om og hvorfor det ligger for oss mennesker å ha det godt eller vondt. Faget dreier seg også om å finne ut hva som skal til for å styre livet i riktig retning: Hvordan å få det

bedre. Personlig frihet er et interessant tema for en lykkebiolog.

For førti år siden sa kongen av Bhutan at i hans land var det ikke så viktig med brutto nasjonalprodukt, han var opptatt av brutto nasjonal lykke. Andre statsledere lo godt den gangen, men de har sluttet å le. Selv i Norge har vi begynt å måle hvor lykkelige folk er for å la det inngå i de målene som er ment å styre utviklingen av samfunnet.

Jeg støtter kongen av Bhutan, og utviklingen her hjemme, men for å forfølge denne tankegangen, trenger vi å vite hva lykke dreier seg om. Jeg tror biologien har et viktig bidrag ved at den gir oss mulighet til å se menneskehjernen i et evolusjonsperspektiv.

Så hva er lykke?

LITT EVOLUSJONSHISTORIE

Det startet med at de første dyrene dukket opp for rundt 600 millioner år siden. Planter klarer seg stort sett med å vokse oppover, mot solen, mens dyr trenger å bevege seg for å finne føde. Dermed ble de utstyrt med muskler samt nerveceller som aktiverer musklene. I tillegg trengte de et annet sett nerveceller, i form av sanseorganer, som sier noe om omgivelsene og dermed gir grunnlag for å bestemme hvor man skal.

De enkleste nervesystemene har bare disse komponentene. Å skape bevegelse er lett, problemet er at det som regel er veldig mange faktorer som er med på å bestemme hvilken retning du bør ta. Dermed trengs det en prosesseringsenhet, hos oss mennesker i form av en hjerne, mellom sansecellene og

For å skape gode relasjoner må man være villig til å tilpasse seg andre.

de nervecellene som aktiverer muskler.

Denne prosesseringsenheten opererer ved hjelp av hva man kan kalle 'algoritmer'. Evolusjonen har kommet opp med et stort antall forskjellige slike algoritmer, eller styringsprinsipper, men oppgaven de er satt til å løse, dreier seg grovt sett bare om to mulige valg: Alle dyr beveger seg mot det som er bra for genene (som mat eller en partner) og vekk fra det som er ugunstig (som rovdyr eller kulde).

Følelser dukket opp som en helt ny type algoritme. Følelsene innebærer at hjernen deler ut belønning eller straff for at vi skal gjøre det som tjener genene – det vil si, henholdsvis bevege oss mot det som er bra og vekk fra det som er uheldig. Det geniale med følelser er at de gir en slags 'felles valuta'. De gode følelsene kan veies mot de vonde. Det at evolusjonen utviklet denne styringsstrategien er grunnen til at vi har i oss evnen til å være både lykkelige og ulykkelige. Antakelig begynte utviklingen av følelser de tidlige amniotene for rundt 300 millioner år siden. Amnioter er en fellesbetegnelse for krypdyr, fugler og pattedyr.

Det burde vært lett å sørge for at livet er godt, det dreier seg jo bare om å slå på hjernens belønninger og slå av straff. Dessverre er det ikke så enkelt fordi følelsene er lagt inn for å styre deg – ikke omvendt. Du kan for eksempel ikke bare bestemme deg for å slå av smerte. Dermed trenger vi å ty til indirekte strategier for å få et godt liv.

FØLELSER FIKK GRADVIS STØRRE BETYDNING

Følelser fikk gradvis større betydning opp igjennom vår evolusjonshistorie. De funksjonene som ble lagt inn i nyere tid, vil, som en tommelfingerregel, forventes i større grad å være basert på følelser og i mindre grad på instinkter. Dette gjelder særlig én funksjon.

De fleste menneskeaper, våre nærmeste slektninger i dyreriket, lever alene eller i små familier. Mennesker og sjimpanser skilte lag med de andre menneskeapene for rundt seks millioner år siden, og vi er de eneste som er sosiale. Særlig oss mennesker. Det er få pattedyr der det sosiale liv betyr mer enn for oss.

Menneskene er tilpasset å være sosiale og bære byrdene sammen.

For å få til sosialisering, trengte evolusjonen å bygge ut vårt repertoar av følelser. Vi fikk gode opplevelser, som medfølelse og vennskap, men også vonde opplevelser, som misunnelse og sjalusi. Spørsmålet er hvordan å gjøre det beste ut av situasjonen.

SOSIALE FORHOLD VIKTIGST FOR LIVSKVALITETEN

Psykologisk forskning er ganske tydelig på at sosiale forhold er den faktoren som betyr mest for livskvaliteten. Folk som er utadventde og har et godt sosialt nettverk, scorer best på spørreundersøkelser som måler lykke. Dette virker logisk ettersom vårt forhold til andre er så sterkt assosiert med følelser, men dessverre dreier det seg både om godt og vondt. Få ting kan ødelegge livet så mye som krangling, hat og ensomhet. Dermed kan det være fristende å ganske enkelt unngå å engasjere seg i andre individer.

Det er også en annen grunn til å unngå for tette relasjoner: Det går utover

vår personlige frihet. Å ha et forhold til et annet menneske innebærer en gjensidig forpliktelse. Jeg forventer at du stiller opp for meg, men da må også jeg stille opp for deg. Du kan ikke lenger gjøre akkurat som du vil. Vi er lært opp til å verdsette egenrådighet. Selvsagt er frihet mye verdt, men ensidig fokus på egen frihet har lett for å ende med skilsmisse, brutte vennskap og mangel på nære kontakter. Du må være villig til å gå med på kompromisser og delta i nødvendig tilpasning for å skape gode relasjoner.

Jeg tror at for folk flest er den beste strategien derfor å av og til forsake sin egen frihet. At dette gir det beste resultatet når livstidsregnskapet for livskvalitet en gang skal settes opp. Forskingen synes som sagt å støtte opp om denne antakelsen. I vår tid med sosiale medier er det riktignok lett å finne nye venner, men det er vanskelig å finne gamle venner.

<https://grinde.one> bjgr@fhi.no

Penger er ansvar

✍ ARNE ØGAARD 📷 ADOBE STOCK

Vårt forbruk blir ikke lenger overvåket av offentlige kontrollører, og vi frykter ikke at Gud dømmer oss for vår grådighet, men i frihet kan vi ta ansvar for vår pengebruk.

Den romerske republikken var bygget på forfedrenes skikker kalt mos maiorum. Et viktig prinsipp var at økonomisk overskudd skulle anvendes til nytte for fellesskapet og til gudenes ære. Dette ble kalt liturgia, som betyr hellig handling. Den utøvende makten lå hos Magistraten, som utgjorde et hierarki av embeter. Øverst i embetshierarkiet var censorene, som ble valgt hvert femte år, og som hadde gått gradene i embetsverket slik at de hadde vært både kvestor og konsul. Det vil si at de hadde hatt ansvar både for finanser og for imperiet. Censorene skulle påse at alt gikk rett for seg i overenstemmelse med mos maiorum. De kunne foreta husundersøkelser for å påse at de rundt 300 senatorene levde med verdighet og i samsvar med Roms verdier. Senatet var en rådsforsamling med betydelig makt, og den besto av de som ble ansett som de klokeste og mest ærverdige menn.

I år 275 f.Kr. ble Publicus Cornelius Rufinus Sulla kastet ut av senatet. Årsaken var at censorene hadde funnet 27 sølvkanner i hans hjem. Dette oversteg den godkjente kvoten på 5 kg sølv. Familien kom dermed i vanære

”
Idealet om å anvende sin rikdom til fellesskapets beste fortsatte å leve i middelalderen da det å skrape sammen mest mulig til seg selv ble kalt avaritia, også kjent som grådighet. Dette ble regnet som en av de syv dødssyndene.

og mistet sin innflytelse. Til tross for dette ble Lucius Cornelius Sulla valgt som konsul i 88 f.Kr. Han ble kjent som Roms hittil mest grusomme hersker, og han innskrenket censorenes makt. Hans virke regnes som innledningen til republikkens nedgangstid og overgangen til keiserdømmet. Idealet om at maktpersoner skulle leve enkelt forvant derimot ikke helt. Det fortelles at den første «keiser» Augustus valgte å bo i et enkelt hus, og at han alltid sov på et hardt leie.

FRA DØDSSYND TIL DYD

Idealet om å anvende sin rikdom til fellesskapets beste fortsatte å leve i middelalderen da det å skrape sammen mest mulig til seg selv ble kalt avaritia, også kjent som grådighet. Dette ble regnet som en av de syv dødssyndene. Historien viser at ikke alle som kalte seg kristne tok dette like alvorlig, men vi finner likevel eksempler på at mange kristne verdsatte det enkle livet. Her hjemme var Hans Nielsen Hauge et lysende eksempel på at økonomisk overskudd skulle anvendes til fellesskapets beste. Han grunnla stadig nye bedrifter slik at de fattige fikk arbeid og mulighet til meningsfull deltagelse i samfunnet. Hauge var en opprører og måtte tilbringe mange år i fengsel. Han anklaget blant annet presteskapet for å være for opptatt av materielle goder. Ved protestantismens innføring ble den enkeltes livsførsel tillagt mindre vekt. Det eneste som betydde noe for frelsen var å ha den rette tro. En av de kjente reformatorene, Calvin, hevdet at Gud alt fra evigheten hadde bestemt hvilke mennesker som skulle frelses eller ende i fortapelse. Ut fra hans tankegang kunne verdslig rikdom tolkes som et tegn på at Gud var på din side. Det å legge seg opp en stor personlig formue ble ansett som et utslag av personlig dyktighet og kunne anses som en dyd. Slik betraktes i dag enhver ærlig

tjent formue som noe du har gjort deg fortjent til, og som er frigjort fra et hvert samfunnsansvar.

FRIHETENS TIDSALDER

Censorer passer ikke lenger på at vi lever enkelt etter forfedrenes skikker. Det er heller ikke så mange som frykter Guds straffedom om de skulle bli grådige. I verste fall kan vi bli hengt ut i media hvis noen synes at vårt forbruk er ekstraordinært. Men slik uthenging kan like gjerne skape beundring som avsky. En privat romreise til noen milliarder skaper kanskje ikke mer enn litt hoderisting. Få snakker om at vi bør bruke det vi har av penger til fellesskapets beste og gudenes ære. (Det siste vil jeg oversette til det vi dypest inne opplever som riktig.) Men i frihet kan vi ta ansvar for vår pengebruk.

GAVER KAN GI STØRST AVKASTING

Vi trenger et oppgjør med forestillingen om at «mine penger» er noe jeg har gjort meg fortjent til, og som jeg derfor kan sløse bort slik jeg vil. Bak noens penger ligger det ofte manges arbeid. Bak en god og innbringende ide ligger

”

Vi trenger et oppgjør med forestillingen om at «mine penger» er noe jeg har gjort meg fortjent til, og som jeg derfor kan sløse bort slik jeg vil. Bak noens penger ligger det ofte manges arbeid.

det ofte mange menneskers velvilje og innsats fra ulike omsorgspersoner og lærere. Vi lever ikke i vakuum. Marie Curie fant en metode til å renfremstille det høyradioaktive stoffet radium fra urangruvenes avfall. Hadde hun paten-

tert metoden, kunne det gitt henne og hennes etterkommere enorme inntekter. Men hun gjorde det ikke, med begrunnelse i at dette var en oppdagelse som tilhørte menneskeheten. Andre har tjent seg rike og har samtidig gitt store beløp tilbake til samfunnet. Det finnes mennesker som innser at det viktigste i livet ikke kan kjøpes for penger, og at de kan skape de største verdiene ved å gi penger til det de opplever som samfunnsnyttige formål. Noen kan gi litt og andre kan gi veldig mye.

I det norske sosialdemokratiet tenker mange at Staten må ta seg av alt av omsorg, kultur og utdanning. Det er utvilsomt godt for mange å leve i den norske velferdsstaten, men den hemmes også av et tungt byråkrati. Et samfunn kan bli mer bærekraftig, levende og fritt hvis det i tillegg til statlig velferd også finnes en rik strøm av frie gavepenger. Penger som blant annet kan gå til virksomheter som opplyser, inspirerer og tilrettelegger for et rikere indre liv og et lavere forbruk.

Nasjonalregnskapet

✍ EIRIK MYRHAUG PARTAPUOLI, INGENIØR OG PIONER I ØKOLOGISK ØKONOMI 📺 NRK ROBERT RØNNING

Dagens nasjonalregnskap med ensidig vekt på vekst i BNP kommer til kort. Et riktig nasjonalregnskap tar hensyn påvirkningen fra økonomisk aktivitet på naturens verdier. Vi trenger et ressurs- og balanseregnskap for nasjonen for å forstå verdien av å ivareta naturkapital og biologisk mangfold.

«Something is rotten in the state of Denmark», skriver Shakespeare i Hamlet. Noe er feil i staten Norges nasjonalregnskap, og la så være at den samme feilen er i alle lands nasjonalregnskap verden over. I Norge er nasjonalregnskapets «far» professor Ragnar Frisch (1895-1973). Før andre verdenskrig var han med og utviklet nasjonalregnskapsmodellene. For dette ble han den første som fikk Nobels økonomipris i 1969. Han sa til dosent i økonomi, Amund Hønningstad, at han hadde utelatt samfunnssystemets kostnader i sin nasjonalregnskapsmodell av hensyn til maktthaverne. Dette sa han like før han gikk bort. Kilde: *Den nye økologiske samfunnsøkonomi*, Tankenytt 1981/2016, Eirik Myrhaug.

MÅLING AV ØKONOMISK VEKST

Hvordan er dette mulig?

I nasjonalregnskapet finnes det én måleenhet, og det er penger. All økonomisk virksomhet som omsettes på et marked, og som måles i penger, har

„
Det er en viktig forskjell, bedriften er en spesialøkonomi, og nasjonen er en helhetsøkonomi. I en spesialøkonomi kan det regnes pengeinntekter og pengeutgifter, mens i en helhetsøkonomi vil det være riktig å regne i realøkonomi (virkelige verdier).

verdi. Forenklet sagt kommer det frem et bruttonasjonalprodukt når vareinnsats er fratrullet i de forskjellige ledd. Ut fra det kommer det økonomiske målet for vekst.

«Økonomisk vekst er økning i produksjonen av varer og tjenester i et samfunn og måles som vekst (i faste priser) i brutto nasjonalprodukt (BNP). BNP er et mål på verdien av varene og tjenestene produsert i et samfunn innenfor en gitt tidsperiode», skriver Store Norske leksikon. Økonomer sier at det er ønskelig at BNP vokser med 1-3 % per år for at økonomien i en nasjon skal være god.

For å få forstå denne sammenhengen best, kan vi sammenligne nasjonen med en bedrift og et bedriftsregnskap. I det regnskapet er det et driftsregnskap og et balanseregnskap. Går bedriften

med underskudd, kan det være at utgiftene har vært større enn inntektene. Går bedriften med tap, vil dette tapet kunne sees i bedriftens balansekonto. Det samme vil være når bedriften går med gevinst, da vil egenkapitalen økes eller gjelden minskes.

NASJONEN – EN HELHETSØKONOMI

Det er en viktig forskjell, bedriften er en spesialøkonomi, og nasjonen er en helhetsøkonomi. I en spesialøkonomi kan det regnes pengeinntekter og pengeutgifter, mens i en helhetsøkonomi vil det være riktig å regne i realøkonomi (virkelige verdier). I helhetsøkonomien kan også penger brukes som måleenhet, men da må en alltid se etter om det handler om å skape verdier eller bruke verdier. (Noen kan noen innvende at dette ikke er mulig uten at det ses ut fra hele klodens perspektiv, det er også riktig, men nasjonen kan også ha sitt helhetsregnskap hvor avregningen for eksport og import er innbefattet.)

Moderne økonomer er klar over dette, for eksempel sjeføkonomen i Sparebank 1 Elisabeth Holvik, som skrev i Aftenposten 25. oktober 2015:

«Men hva hvis vi måler verdiskaping helt feil? Kanskje burde vi heller skille mellom produksjon av realverdier, se på offentlige tjenester som forbruk og skille mellom investeringer og konsum?»

Elisabeth Holvik har helt rett, ved å skille mellom realverdier og bruk av realverdier, kommer «samfunns omkostningskonto» frem i nasjonalregnskapet.

Nå er det ikke bare omkostningskon-

toen som mangler i nasjonalregnskapet, det mangler også et balanseregnskap som er direkte knyttet til regnskapet. Det vil med andre ord si at naturens verdier ikke avstemmes mot samfunnets økonomiske aktivitet. Da er det ikke merkelig at vi tærer på naturkapitalen, alle har fått med seg datoen på året da naturens realøkonomiske avkastning er oppbrukt.

29. juli var jordas ressurser for 2021 brukt opp, ifølge en rapport fra Global Footprint network. I fjor ble «Earth Overshoot Day», den globale overforbruksdagen, markert 22. august

RESSURS- OG BALANSEREGNSKAP FOR NASJONEN

Nå finnes det en riktig modell for et nasjonalregnskap, et økologisk ressurs- og balanseregnskap. Dette regnskapet er blitt fremlagt siden midten på 1980-tallet. Da var jeg med på å arbeide frem visjoner om norske økokommuner, og i det arbeidet la jeg frem prinsippene fra dette regnskapet på en konferanse i Lærdal i 1988. Da kommenterte konsulent i Miljøverndepartementet Erling Vindsnes: «Eirik, du er 10 år for tidlig ute med ditt regnskap».

Ut fra en ny erkjennelse av nasjonens regnskapssystem vil det også komme en ny verdiforståelse. Alt som tjener til livet, samfunnets og naturens opprettholdelse har verdi. Dette kan bare måles i nasjonens balanseregnskap, og ikke i driftsregnskapet slik det er i dag. Penger er våre økonomisymboler og fungerer på vegne av realverdiene.

Eirik Myrhaug Partapuoli

Hele vårt samfunnssystems økonomi er grunnlagt på en litt forkjært tro om at bare noe måles i penger har det verdi.

Vår økonomiske forståelse er på rett vei når vi er kommet i gang med sirkulær økonomi på mange områder. Vi har fått større innsikt i økosystemenes kretsløp hvor alt går i større og mindre sirkler. Vel å merke er dette systemet veldig komplekst, men vi er kommet et stykke på vei. Det neste steget er å se på den pengeøkonomiske sirkelen. Dette er gjort i det arbeidet som ble gjort i boka «Den nye økologiske samfunnsøkonomi» og ikke minst i mine foredrag, som ligger fritt tilgjengelig på Facebook.

Nå er det gått over 30 år siden de første tankene og prinsippene for øko-

logisk ressurs- og samfunnsregnskap ble satt frem. Dette var på kommunenivå, men prinsippene er de samme for nasjonen.

Hvis det skal være mulig å styre nasjonen i en tid med store utfordringer, som global oppvarming og tap av biologisk mangfold, da er en korrigerende av nasjonens regnskapssystem helt nødvendig. Det vil også gi nøklene til hvordan et samfunn kan beholde sin velstand samtidig som veksten i økonomien er negativ, altså et bærekraftig sirkulært samfunn. Den norske nasjonen har de aller beste forutsetninger for å skape en slik modell og å gå foran i å finne veien til en samfunnsmodell som går mot en bedre balanse på vår klode. 🍏

Smånytt

Hva får du for ett tonn CO₂?

Ducky.eco har beregnet at det gjennomsnittlige klimafotavtrykket til hver av oss i Norge utgjør omkring 14 tonn CO₂ pr. år, og Framtiden i våre hender har sett på hva ett tonn CO₂ tilsvarer i forbruk av varer og tjenester hvis alle klimagasser regnes om til CO₂ utslipp. Ett tonn CO₂ tilsvarer:

- 250 hamburgere
- 44 kg storfekjøtt
- 1,4 tonn med bønner (tørkede)
- Matsvinnet til en norsk gjennomsnittshusholdning i ett år
- 22727 kr brukt på generelt forbruk og tjenester
- 12 mobiltelefoner
- 3846 bananer
- 250 kg plast (formet polyetylentereftalat/PET)
- Rundt tre kvadratmeter mindre sjøis i Arktis på sommeren.
- 5050 km med bensinbil
- 4500 km lang flytur for en person
- 41 667 km med el-tog for en person
- Et cruise på 3106 km for en person
- 2,4 fat med olje brukt

Lokalmat-app

Med forbehold om at redaksjonen selv ikke har testet appen vil vi gjøre oppmerksom på Fuud-appen, der du kan kjøpe og selge lokal mat, og der du også skal kunne finne gratis mat som av ulike grunner ikke når fram til folk og står i fare for å bli kastet. Det kan være mat som snart går ut på dato, eller som på en eller annen måte er ukurant for butikkerne. Produsenter som deler gratis ukurante varer vil også få rimeligere salgsbetingelser.

[Les mer på fuud.no](https://fuud.no)

Foto: Adobe Stock

Omvendt Advent

Kanskje i år er året for å velge en annerledes julekalender, som ikke har pakker eller sjokolader, men lar deg være med på å støtte noe som er bra. Advent for alle har laget en omvendt adventskalender, der du for hver dag støtter en organisasjon som arbeider for gode formål. Kalenderen koster 299 kroner. Av disse går 240 kr direkte til de 24 organisasjonene – 10 kr til hver. Resten går til å dekke kostnader ved produksjon og distribusjon mm. Kalenderen kan bestilles på nett.

adventforalle.no

Internasjonal økosamfunnskonferanse i Danmark

14.-16. juli 2022 blir det arrangert en konferanse i regi av International Communal Studies Association (ICSA) i Skanderborg i Danmark. I forbindelse med konferansen blir det også organisert besøk i danske økosamfunn 12. og 17.-18. juli.

Det blir en hybrid konferanse, der noen vil møtes fysisk og andre vil holde presentasjoner og delta digitalt. De lover både faglige og kulturelle innslag. Programmet er ennå ikke klart, men følg med på nettsiden til ICSA : <https://bit.ly/3lZp77p>

Hertha levestælsskab i Herskind, vest for Århus i Danmark.

Gi meslingvaksine i julegave

1,5 millioner barn dør hvert år av sykdommer de kunne vært vaksinert mot. Derfor vaccinerer Leger Uten Grenser millioner av mennesker hvert år.

En meslingvaksine koster 3,60 kroner, forteller Leger uten grenser. På nettsiden deres kan du kjøpe et julekort for kr 180,- som tilsvarer 50 meslingvaksiner.

legerutengrenser.no/julegave/

Foto: Adobe Stock

Selvpublisering med BoldBooks

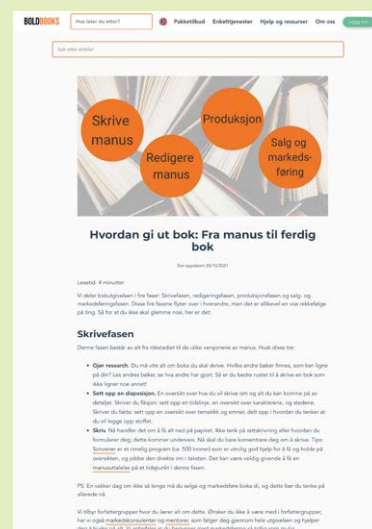
BoldBooks er et talerør for dem som er mot maktkonsentrasjonen i bokbransjen og er støttet av Innovasjon Norge, Kulturrådet og Norges Forskningsråd, foruten nesten 200 private investorer, deriblant en rekke forfattere, som har deltatt i folkefinansiering av prosjektet.

BoldBooks er ikke et forlag, men formidler de samme tjenestene som forlagene tilbyr, mot betaling. Du står selv som utgiver og beholder alle rettigheter og inntekter. Hos BoldBooks kan du gi ut bok på eget forlag og få profesjonell bistand til alle ledd i produksjonen. Hvis du drømmer om å gi ut bok, så kan du uansett ha glede av artikkelen «Hvordan gi ut bok: Fra manus til ferdig bok», som ligger på nettsiden til BoldBooks.

boldbooks.com/no/articles/fra-manus-til-ferdig-bok

Foto: Adobe Stock

Endelig en egen tankesmie for den norske grønne politiske leiren

✍ EIVIND HOFF-ELIMARI 📷 FRÉDÉRIC PEREZ, UNSPLASH

Hvor vi vil føre samfunnet når vi har «eti og drekki nok»? Bli med på å smi grønne tanker med den nye, uavhengige Tankesmia Pan.

Ble det et klimavalg eller ei? De fire «grønneste» partiene MDG, Rødt, SV og Venstre gikk fram fra 16 % til 20,8 % og er nå for første gang i et stortingsvalg større enn Høyre, som fikk 20,4 %. De andre partiene har også blitt markert grønnere i sine budskap.

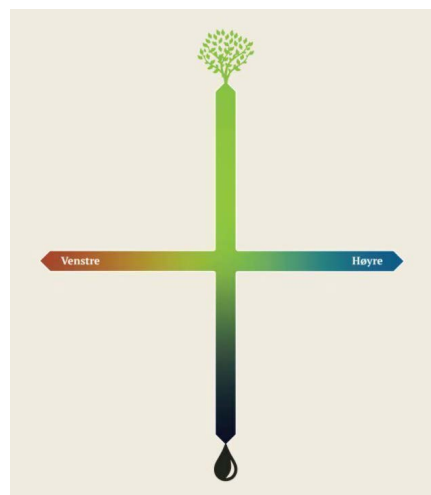
EN GRØNN-GRÅ POLITISK AKSE PÅ TVERS AV DEN RØD-BLÅE

Alt dette passer med hypotesen om at det politiske landskapet ikke lenger kan reduseres til en rød-blå akse. En grønn-grå akse som går på tvers av den rød-blåe, blir stadig viktigere i det politiske landskapet. Alle vi i den grønne enden av det spektret tar utgangspunkt i at samfunnet er på kollisjonskurs med de økologiske og menneskelige grensene naturen setter for oss. Om vi ikke tar ansvar for det, er det vår egen frihet vi truer. Da blir ikke det viktigste spørsmålet mer eller mindre skatt, men hvor vi vil føre samfunnet når vi har «eti og drekki nok», som Thorbjørn Berntsen uttrykte det. Hva er et bedre liv da?

Den grønn-grå konfliktlinjen går mellom de som setter systemet i sentrum og de som setter mennes-

kene i sentrum, mellom de som finner meningsfull frihet i å kunne endre kurs for å ta ansvar for framtidige generasjoner, og de som fornekter det samme ansvaret, for å beholde sin illusoriske bruksfrihet.

Den grønne enden av akseu tår å ta spørsmålet «hva er vi her for?» inn i politikken. Den tår å spørre hva frihet og ansvar bår bety i vår tid. I det ligger muligheter for en fornyelse av demokratiet samtidig som det utgjør en risiko for at det blir vanskeligere å finne felles grunn. Om ikke alle ønsker «mer kake» eller kaka ikke kan vokse, hvordan skal man da overkomme motsetninger?

ARENAEN SOM MANGLER

Problemet er at det mangler arenaer for å samle de som mener at den grønn-grå politiske akseu er den viktigste, og som vil utvikle politikk basert på det: Et sted der man kan snakke med innestemme mellom f.eks. Rødt- og KrF-sympatisører. Arenaer som samler grønne politikere på tvers av partigrensene, er nødvendig for å unngå at de i framtida ender med å kaste grove beskyldninger mot hverandre, slik vi så i valgkampen sist. Og nettopp fordi de grønneste politikerne kommer fra ulike politiske idétradisjoner, ligger det et stort potensial i den grønne politiske leiren for å kunne smelte dem sammen på måter som passer for vår tid.

Ikke bare er det et stort potensial i å skape en slik grønn politisk arena. Det er også en nødvendighet: Om den grønne politiske leiren skal bli en virkelig politisk kraft – og ikke fortsette å splittes mellom høyre og venstre – da kan ikke grønn politikk bare handle om det som klassifiseres som klima- og miljøpolitikk, men må også handle om bl.a. helse-, skole- og finanspolitikk. Den må være fundert i sin egen forståelse av bl.a. frihet og ansvar. Arbeiderbevegelsen brydde seg om mer enn tariffavtaler. På samme måte må den grønne bevegelsen bry seg om mer enn CO₂-avgifter.

Dette er prosjektet for den grønne og partipolitisk uavhengige Tankesmia

Pan: Bidra til å forme helhetlig grønt politisk tankegods. Til grunn for dette vil vi legge naturens tålegrenser, økologisk tankegang, sosial rettferdighet, ikkevold, grasrotdemokrati og respekt for mangfold. Tankesmia er åpen for alle som ønsker å være med på dette premisset, uavhengig av partitilknytning.

GJØRE DET SOM MILJØBEVEGELSEN IKKE KAN GJØRE

Med dette tar vi et steg videre fra net-tidsskriftet Pan, som vi startet i august 2018, som nettmagasinet Harvests arena for politisk debatt. Siden den gang har vi publisert omkring 600 artikler, som er blitt lest over én million ganger. Omkring 300 skribenter har bidratt. Pan har gått i dybden på temaer som bl.a. vindkraft og annen utbygging i natur, biodrivstoffpolitikk, sirkulær økonomi og oljefondet. Vi har startet politiske debatter om helsevesen, skole og landbruk fra et helhetlig grønt perspektiv.

Vi bygger på dette når vi nå altså tar steget fullt ut for å bli den grønne Tankesmia Pan. Med det vil vi komplettere de dyktige norske miljøorganisasjonene på to måter:

For det første skal Tankesmia Pan bry seg om sakene de ikke løfter, men som er strategisk viktige for et virkelig grønt skifte. Det kan være saker som til dels faller mellom stoler (f.eks. at det er mye dyrere og vanskeligere å bruke

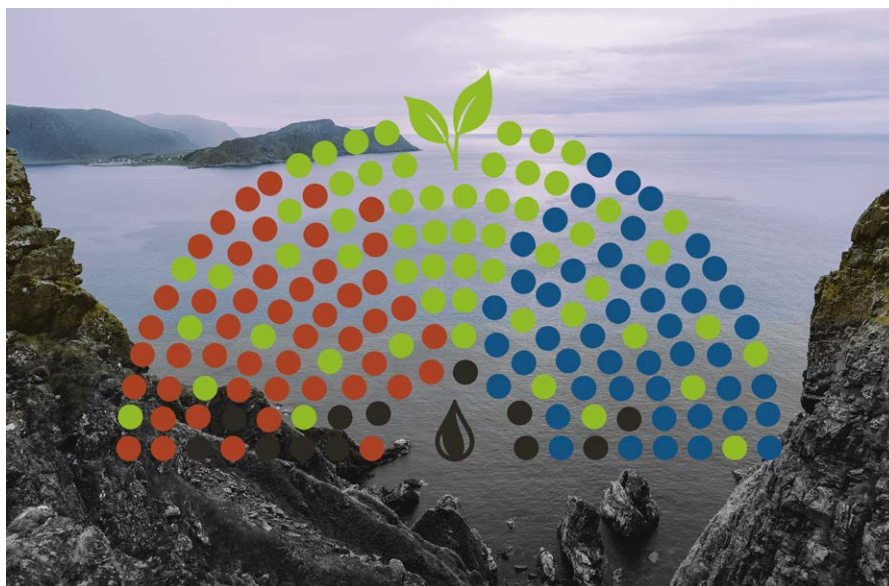
rettsvesenet for å forsvare natur og miljø enn i våre naboland), eller som ikke ennå har en grønn «etikett» (f.eks. demokratisk eierskap i næringslivet).

For det andre skal Tankesmia Pan bli den trygge arenaen der den grønne leiren kan være «djevelens advokat» overfor hverandre og gjøre politikkforslagene best mulig før de lanseres. Ett eksempel er momsfritak for reparasjoner – som er blitt det tydeligste politiske forslaget for å hjelpe repara-

tørene: Pans artikkelserie høsten 2020 om sirkulær økonomi løftet fram at det finnes atskillig mer målrettede grep for å få til det.

For å få til en slik grønn tankesmie trengs både ideer, tid og penger. Har du noe du vil bidra med? Uansett om du er privatperson eller representerer en organisasjon, ta kontakt på info@tankesmiapan.no

[tankesmiapan.no](https://www.tankesmiapan.no)

Alle som jobber i Strikkesalongen er kyndige strikkere. De hjelper deg gjerne med å forstå en oppskrift, eller til å komme videre med et prosjekt som har ligget en stund.

F. v. Anya Seeberg Liaaen, Cecilia Espe Hauglie-Hanssen, Ellinor Seeberg Liaaen, Selma Krafft Schelbred og Mette Bardellotto. Ingerlise Wingaard og Mille Lie Lome var ikke til stede da bildet ble tatt.

Strikkesalongen på Høvik

– Dette skal ikke være en garnbutikk. Det skal være en opplevelse!

✂️ STRIKKESALONGEN.NO

Anya Seeberg Liaaen har jobbet som inspirator, redaktør og journalist, og startet eget AS i 1997, 30 år gammel. Den gangen gikk det i reklameaviser for handelsstanden i Bygdøy allé, Paléet på Karl Johan, og hun var en av tre som startet magasinet DESIGN interiør – om skandinavisk form og arkitektur. I ti år har Anya og en designerkollega også fungert som reklamebyrå for Fri bokhandel. Hun bygget opp digital erfaring som nettjournalist og som webredaktør for trevirkeprodusenten Kebony, før hun ble hentet til Tellus Works tv i 2006. Her ble matmagasinet NORD til, som hun senere kjøpte og videreutviklet. To ganger fikk hun prisen «Årets nordiske matformidler».

I 2019 gikk veien videre til stilling som senior kommunikasjonsrådgiver

for en grønn energiprodusent, men hun mistet jobben under koronaen i november 2020.

UT PÅ JOBBJAKT

– Det falt meg ikke inn at jeg ikke kom til å få ny jobb på et blunk med mitt store nettverk, mange års erfaring og kanskje særlig for spesialiseringen innen det nordiske kjøkken. Jeg har frekventert radio og tv som «matspesialist» og hatt mange oppdrag som matdommer i inn- og utland, som da Norge vant «World Cheese Awards» i 2018. Jeg søkte på alt som var relevant og var sikker på at det bare var et tidsspørsmål før jeg landet drømmejobben igjen. Men det var lockdown, jeg var 53 år gammel og innså etter hvert at de som fikk stillingene jeg søkte, var både 15 og 20 år

yngre enn meg. I et par tilfeller spurte jeg direkte om alderen min var grunnen til at jeg ikke kom helt til topps. Folk er forsiktige med å innrømme «aldersrasisme», men jeg fikk bekræftende nikk og beklagelser.

GRÜNDER IGJEN?

Da jeg heller ikke fikk jobb verken som koronatester eller smittesporer, faktisk ikke engang svar på søknadene, innså jeg at jeg måtte tenke meg godt om – og kanskje skape noe selv – før jeg mistet motet og selvtilliten.

En god venninne foreslo å starte nettbutikk med garn. Strikking og hekling hadde blomstret voldsomt i koronatiden, og markedet virket umettelig. Anya har strikket «hele livet» og er alvorlig bitt av skapertrang.

– Jeg tente på ideen, det vil si, jeg tente på å kunne «bade» i egenvalgte garnkvaliteter og bygge opp et sted ingen hadde opplevd maken til. Et sted med «unorsk» service og atmosfære. En garnoase, som samtidig skulle være en opplevelse.

Gründeren er inspirert av de årene hun bodde i København under studietiden, hvor hun fant garnbutikker med en helt egen stil, kyndig service og sittegrupper der erfarne eldre hygget seg med termos, matpakke og strikkehjelp til kundene.

– Det gir jo mening at ikke alle som kommer inn i en garnbutikk er strikkespesialister allerede. Folk trenger hjelp og råd og å kunne sitte ned med en med mer erfaring. Et slikt sted ville jeg lage. Et sted med plass til både nybegynnere og mer kresne entusiaster.

STRIKKEALONG MED SOFAKROK

Med god hjelp fra Cultura Bank er Strikkesalongen åpen på femte uken, og foreløpig er responsen overveldende. Kunder kommer fra fjern og nær og forteller at de finner en helt ny opplevelse. Og de handler. Mye.

– Jeg jobbet lenge med forretningsplanen. Det er viktig for meg at forarbeidet var grundig og særdeles gjennomtenkt. Jeg laget blant annet en digital spørreundersøkelse og fikk svar fra 84 strikkere, stort sett fra nærområdet til Høvik, hvor jeg også bor selv. Her kunne jeg stille spørsmål, gi muligheter for flere svar, og respondentene kunne gi tips om hva som kunne få dem til å bli

kunder i «Salongen». Dette var en uvurderlig hjelp, og jeg begynte å bygge opp butikken min.

Strikkesalongen ligger på et hjørne, med vinduer fra gulv til tak. Funkisbygget fra 1936 danner en fin ramme for den litt gammeldags utseende forretningen. Den 90 år gamle glassdisken er fra Kvinnherad, det er tapet i rosa med blomster og papegøyer, bokhyller fra bokhandler Magnussen på Ullevål-sveien, arvegods, skatter fra Finn.no og en del nybygget. En 140 år gammel biedermeiersofa danner salonghjørnet, i godt selskap med en norsk designsofa fra 1950.

KNAPPESKATTER

Hun opplever at alt det gamle ser ut til å gi kundene glede, blant annet de mange hundre vintageknappene som ligger fargesortert i gamle settebatter.

– Det er min overbevisning at små grep kan gi grønne resultater. Gammelt kan få nytt liv, og det er ingen grunn til å produsere nye plastknapper. I Strikkesalongen finner du små skatter til det du har laget selv, eller til å løfte noe du har i skapet.

STRIKKING ER DEN NYE YOGAEN

«Alle» strikker i 2021! Under lockdown begynte nye strikkere å følge danske «PetiteKnit» og «My favourite things knitwear». Førstnevnte med 550 000 følgere! Designplagg du kan strikke selv ble en skikkelig koronadille, og den ser på ingen måte ut til å avta.

– Vi har allerede fått faste kunder,

både menn og kvinner. Mange er unge og viser en voldsom kreativitet og strikkeglede. De følger designere på Instagram og Pinterest, og praten går om «Sweater no. 15», «Holiday slipover» og «Balaclava no. 1». Det er en bevegelse, men av det sunnere slaget. Jeg leste nettopp en uttalelse fra psykologen Hedvig Montgomery, som sier:

«Noko av det som roar hjernen, er ting du gjer med begge hendene. Då får du input i begge hjernehalvdelar samtidig, og det roar deg ned med det same.»

– Det er bevist: Strikking er sunt! Det gir både en slags meditativ ro, stor skaperglede, og du kan ikke fikle med skjerm samtidig. Jeg tror dette er mye av grunnen til at særlig de unge har tatt til pinnene. De har fått overdose av stress og skjermtid, og trenger ro – samtidig som de lager noe fint.

Anya Seeberg Liaaen er ydmyk overfor den store oppgaven hun har gitt seg selv, men føler seg sikker på at trenden er kommet for å bli, også blant de unge.

– Topp garnkvaliteter, skikkelig god service og stor delaktighet i sosiale medier. Bygge, bygge, bygge. Det blir ikke butikk hvis jeg ikke tør satse skikkelig!

Du finner strikkesalongen.no på instagram og facebook, og snart også med nettside og webshop.

Strikkesalongen på Høvik. O. H. Bangs vei 23, 1363 Høvik.

✳ Strikkesalongen er kunde i Cultura Bank

Strikkesalongen har garn vi ikke finner andre steder!“ Jungeltelegrafen (Instagram og Facebook) sørger for å spre ryktet om den nye «godtebutikken». Designer Kine Nordahl Kleiven (@kine_sine) og sykepleierstudent Niclas Bratholm Sjølie (@bratsjoknit) har allerede vært her mange ganger.

Gult er definitivt kult, og den blir ikke mindre viktig i 2022!

En hilsen til alle Culturakunder fra Liv Rannekleiv, bankens nye assisterende banksjef og kredittsjef.

Det er mer enn 7000 grunner til at det er gøy å jobbe i Cultura Bank ...

... og du er en av dem!

Har du tenkt på at som kunde i Cultura Bank, er du en del av et fellesskap som tenker litt annerledes rundt finans og bankvirksomhet? Vi tror på en åpen og transparent bankvirksomhet, og derfor forteller vi deg alltid hva pengene dine benyttes til. Hos oss har vi heller ikke «grønne porteføljer» eller ESG-avdelinger; for hele Cultura Bank er nemlig en etisk, sosial og bærekraftig bank!

Dette har mer enn 7000 kunder også sett, og som nyansett i banken føler jeg meg privilegert som får jobbe i et stort fellesskap, hvor vi alle drar i samme retning, og mot en mer bærekraftig verden. Derfor er det virkelig flott å kunne fortelle deg at banken er i endring; vi utvider produktspekteret vårt, for å bli enda mer relevant for deg og dine bankbehov. Prosessene er i full gang, og jeg gleder meg enormt til å kunne fortelle mer om alle disse planene gjennom det neste året. Vi tror og håper at vi har klart å svare på de behovene dere ga oss tilbakemelding om i vår kundetilfredshetsundersøkelse!

Etter bare 14 travle dager som ny kredittsjef i banken, har jeg fortsatt masse igjen å lære om både banken og om kundene våre. Det arbeidet gleder jeg meg til å ta fatt på. Og

Liv Rannekleiv. Foto: Brit-Kari Rannekleiv

du – kan jeg få komme med en oppfordring? Hvis du tenker som oss, og hvis du ønsker at også bankforbindelsen din skal bidra til en bedre verden, da vil jeg foreslå at du tar en titt inn på Cultura Bank sine nettsider. Vi har konkurransedyktige utlånspriser, gode nettbankløsninger, og vi vil gjerne ha deg som kunde! Og er du kunde allerede, så kan du kanskje anbefale oss til noen andre som du vet også ønsker en bevisst bank? Vi blir blant annet veldig glade hvis du forteller at du er kunde hos oss i sosiale medier, med hashtaggen #Cultura Bank.

Jeg ser virkelig frem til å bli bedre kjent, både med nye og med eksisterende kunder, og jeg tror jeg har hele banken med meg når jeg sier at vi alle ser frem til et utrolig spennende 2022!

Hilsen Liv

P.S. Vi setter stor pris på det hvis du vil følge oss på sosiale medier!

Facebook: @culturabank

Instagram: @culturabank

Youtube: youtube.com/culturabank

LinkedIn: linkedin.com/company/culturabank

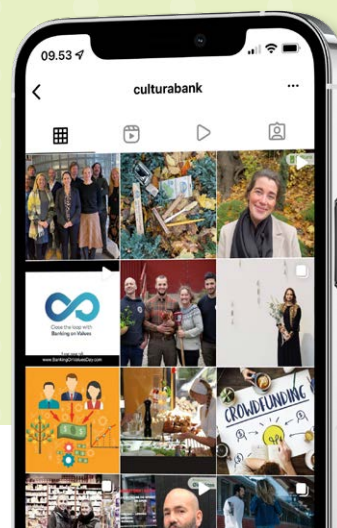
Twitter: @CulturaBank

Cultura Bank på Instagram

I forbindelse med lansering av Økouka 2021 i september tok Cultura Bank steget ut på Instagram. Det er sant at et bilde kan si mer enn mange ord, og en liten filmsnutt kan formidle enda mer. Selv om Økouka og Økojakten er over for denne gang, så kan du fortsatt la deg inspirere til bærekraftig handel gjennom å se på hvordan bedriftene som deltok i Økojakten presenterer seg på Cultura Banks instagramkonto.

Her finner du også nyheter om hva som skjer i og rundt Cultura Bank, og du får møte noen av lånekundene våre, som takket være våre innskytere og eiere har kunnet få lån i Cultura Bank.

@culturabank

Nytt fra våre kunder

Matprisen 2021 – Culturakunder nominert til produsentprisen

Matprisen har siden 2014 løftet frem og hedret bønder, kokker og andre aktører som bryr seg om bærekraft og økologi, og i Cultura Bank studerer vi alltid listen med nominerte med stor interesse for å se hvor mange av kundene våre vi finner der. Når Pengevirke går i trykken, er det ennå ikke avgjort hvem som blir årets produsent, men vi gleder oss over å finne at to av de tre nominerte til årets produsent er på kundelisten til Cultura Bank. Transparens er en viktig verdi for banken, så vi avtaler med alle lånekunder at vi får lov til å fortelle våre innskytere og omverdenen hvilke virksomheter vi har gitt lån til. Så kjære innskytere og eiere av egenkapitalbevis i Cultura Bank, dere kan være stolte av å ha vært med på å finansiere de to flotte øko-produsentene, Lofoten Gårdsysteri og Økologisk Spesialkorn. Uansett hvem av de tre nominerte som havner på førsteplass og vinner produsentprisen, så er det stor stas og ære å bli nominert.

Praktisk fransk i Nice

med matlagingskurs, visesangkveld, alpelandssby og 18 timers franskkurs

Vi har franskkurs for nybegynnere og viderekomne i Nice 27. februar til 6. mars 2022. Facebookgruppe: Språk og kulturreise til Nice.

www.francaisanice.webador.fr.

Kontakt: Yvonne.tonnaer@gmail.com, 99358441

Tatt fra Mont Boron i Nice.

Trond Solberg

I Pengevirke 2019/1 hadde vi en artikkel om Trond Solbergs gjenbruk av park- og hage-trær, som han gjør om til kunst- og bruksobjekter. Nå har han sendt oss bilde av ett av sine nyeste prosjekter.

Fra Strømbu rasteplass, Nasjonal turistveg Rondane. CarbonDesign av dobbel 10 toms box furu, 5 meter lengde. Sammenføringsteknikk: låsende gratfreser. Sittesкульптурer av gammalfuru. Foto: Trond Solberg

Ost og spekepølse til jul?

Fra Vikabråten i Vestre Slidre kan du bestille økologisk fjellbeiteost og spekepølse. De har også direkte salg. Gårdsbesøk: hilse på dyra, smaksprøver.

Yvonne og Ola-Jacob Christensen,
613 43569/ 99 35 84 41

Facebook: [Vikabråten gårdsmat](#)

Fra langstølen på Nordre Trollhovd. Ost, smør og rømme lages på både gård og støl.

Økojakten 2021

Fra åpningen av Økouka på Bygdøy Kongsgård, Stephanie Kristiansen og Jannike Østervold fra Cultura Bank. Foto: Kathrine Winnem, Cultura Bank/Kulturme glerne

Når man har gjort noe mer enn to ganger, så begynner det å bli en tradisjon. Under Økouka 2021 arrangerte Cultura Bank igjen Økojakt i Oslo, denne gangen med rekordstor deltakelse. Over 500 personer lastet ned appen med kart over alle postene, og de besøkte i gjennomsnitt minst 2 steder hver. På hvert sted kunne du scanne en QR-kode, som ga deg et «lodd» i treknin-gen av den flotte premien fra Culturakunde Godt Brød – gratis brød i et helt år!

Vi gratulerer vinneren av Økojakten, Vilma Naujokaite, som får ett års gratis brød fra Godt Brød.

41 butikker og kafeer var poster på Øko-jakten, både Culturakunder og andre. Vi presenterer noen av Culturakundene som deltok:

Agrossist

Økologisk grønnsakshandler på Mathallen på Vulkan startet av Johan Kridih. I tillegg til ferske grønnsaker finner du blant annet mel, oljer, kaffe, juice og andre dagligvarer. Mange av varene kommer fra Johans egen gård.

Johan Kridih viser stolt fram de flotte økologiske varene hos Agrossist. Foto: Stian Torstenson

Esperanto

Esperanto holder til i Gamlebyen i Oslo, og er en ve-gansk vinbar, der du blant annet kan få naturvin, øl og et lite utvalg veganske småretter.

Esperanto er en liten og intim vinbar med fokus på kort-reiste og bærekraftige godsaker. En møteplass for kunst, musikk, mat, drikke og alt annet som bringer glede.

FairtradeEksperthen

Cultura Bank var selv en av postene på Økojakten, og alle som besøkte banken under Økojakten fikk med seg en sjokolade fra FairtradeEksperthen. FairtradeEksperthen var for øvrig den eneste nettbutikken som deltok med en virtuell post på Økojakten. FairtradeEksperthen er stolt norsk distributør av produktene til Divine Chocolate, som er den eneste sjokoladen i verden som er Fairtrade og som også til stor del eies av kakaobønder; og CaféDirect/London Tea, som også er en Fairtrade pioner og gir 50 % av sitt overskudd tilbake til produsentene.

FairtradeEksperthens nettbutikk: fairtradeeksperten.no

Kakaobønder renser kakaobønner så de blir klare til smakfull Fairtrade sjokolade. Foto: Brian Moody

RESPEKT/aurora

Aurora Verksted er et sosialt entreprenørskap som setter mennesket og miljø i fokus. Et felleskap for mennesker med og uten funksjonshemming, drevet av fagfolk innen kunst, kunsthåndverk og design. Aurora verdsetter tidløs design, god kvalitet og rene materialer, og har en stor egenproduksjon av klær, keramikk, papir og malerier.

RESPEKT/aurora er Aurora Verksteds butikk på Majorstua.

RESPEKT/aurora på Majorstua i Oslo ønsker deg velkommen innom til et rikt utvalg av kvalitetsprodukter.

Foto Jo Straube/Økouka

Håvarstein Couture

Blant postene på Økojakten var Håvarstein Couture, som ligger like ved Bislett og satser på kvalitet fremfor kvantitet. Håvarstein er et SLOWFashion-merke, som fokuserer på håndverk, etikk, tradisjon, aktuelle og etablerte tanker gjennom skulpturell form, funksjon, kvalitet og tidløs design. I Håvarsteins showroom/miniboutique på Bislett finner du også øko-tex sertifisert merinoull/silke undertøy fra Vera&William og luer, skjerf og overdelar i ren merinoull fra FOGG Gildeskål.

@havarstein havarstein.no

Facebook: [havarstein1999](https://www.facebook.com/havarstein1999)

På bildet ser vi eier, grunnlegger og designer Malin Håvarstein foran butikken. Foto: Stian Torstenson

Oslo Badstuforening

Oslo Badstuforening har nettopp åpnet badstuanlegget Bademaschinen på Langkaia i Bjørvika. Bademaschinen er inspirert av fjordbadene som lå i indre havn på 1800-tallet.

Bademaschinen er bygget med fokus på gjenbruk, blant annet teak-vinner fra 60-tallet fra Grande Sykehjem i Drøbak. Bademaschinen består av to badstuer, stupetårn og garderober. Det er dropin hver dag fra 07-22.

Bademaschinen, foto Becky Zeller

Kunst som engasjerer, opplyser og provoserer

✍ JANNIKE ØSTERVOLD

Cultura Bank deltok i folkefinansieringen av Folkets pris på Høstutstillingen 2021. Prisen gikk til installasjonen *Til India Fra Norge* av Meera Manjit Kaur. Verket belyser selvopplevd hverdagsrasisme.

Høstutstillingen, som arrangeres av Norske Billedkunstneres Forening, representerer samfunnsengasjement og mangfold, den slipper det nye til og viser hva som rører på seg i tiden. Med over 20 000 besøkende er den landets best besøkte kunstutstilling. Det er fri innsendelse til utstillingen, og en jury av kunstnere velger ut verkene som får delta. I år var det kommet inn over 2 500 søknader, og 118 verk ble antatt. Noen med klare samfunnskritiske budskap, andre mer lekne eller meditative i uttrykket. Det er stor bredde i teknikker og materialer, også film og performance.

CULTURA BANK STØTTER FOLKETS PRIS

I forbindelse med utstillingen deles det hvert år ut en rekke priser. En helt spesiell pris ble delt ut for annen gang i år, nemlig Folkets pris, der publikum selv stemmer fram en vinner og gir penger til prispotten. I år har Cultura Bank vært med på å spleise på Folkets pris, sammen med alle som har stemt og gitt en tier hver. Dette har banken valgt å gjøre ut fra at verdiene Høstutstillingen står for stemmer godt overens med Cultura Banks verdisyn.

«Høstutstillingen er en viktig institusjon i norsk kulturliv. Den formidler kontakt mellom kunsten og publikum på en åpen og unik måte. Utstillingen begeistrer og provoserer og er et speilbilde av samfunnet. Cultura Bank er en pådriver for bærekraftig samfunnsutvikling og ser på et rikt kulturliv som sentralt for menneskets livskvalitet. Derfor er vi glade for å være med på å støtte publikumsprisen, som er et flott uttrykk for folks engasjement», sier banksjef Kristine Falkgård, etter å ha fått en omvisning i utstillingen av utstillingssjef Hanne Gudrun Gulljord.

Verket som vant Folkets pris på kr 30 000 er installasjonen *Til India fra Norge*, der Meera Manjit Kaur viser postkort fra India, hvor hennes familie har sine røtter. På baksiden av kortene gjengir hun selvopplevde samtaler preget av hverdagsrasisme. Mangfold, identitet og ytringsfrihet er temaer som går igjen i flere av verkene på utstillingen og er en påminnelse om hvordan global migrasjon berører mange liv. 🍋

www.hostutstillingen.no/2021

Fra verket *Til India fra Norge*. Foto: Vegard Kleven / NBK

Meera Manjit Kaur. Foto: Jannik Abel / NBK

Global Alliance for Banking on Values

✍ KRISTINE FALKGÅRD, BANKSJEF, DAGLIG LEDER I CULTURA BANK

Cultura Bank er unik i Norge, men langt fra alene i verden. Cultura Bank er som eneste norske bank medlem av den verdensomspennende globale alliansen for verdibaserte banker, GABV.

Alliansen arbeider på globalt og regionalt nivå og er en viktig møteplass for banker som deler ambisjonen om å endre finans og finansiere endring. To dager i oktober møttes banksjefer fra hele Europa i Brussel, med Triodos Bank Belgia som vertskap. Det ble mange nye bekjentskaper, gode samtaler og ny innsikt rundt temaer av felles interesse.

LIKHETER OG FORSKJELLER

Det er lett å tenke at bankene som inngår i den europeiske familien er relativt like, men selv om mye er likt så er markeder og kunder forskjellige. Å drive bankvirksomhet i Georgia eller Serbia er langt fra det vi er kjent med i Norge. Mine kollegaer i disse landene utgjør en stor forskjell gjennom mikrofinansiering, og selv om de er relativt små, blir

de begge regnet som systemviktige av sine respektive myndigheter. Forsvinner de, er det få andre som kan stille med finansiering slik at bønder og lokale butikkeiere kan skaffe levebrød for sine familier. Likevel er det mer som forener enn skiller oss. Vi er alle underlagt strenge reguleringer som banker. Digital kompetanse og mobile banktjenester er langt utviklet i samfunn som har hoppet over mange ledd i det vi tenker er en naturlig bankeevolusjon i rikere land. Dessuten er vi alle like opptatt av at kriminelle penger ikke skal finne veien inn på våre konti.

NYE KRAV TIL BANKENE

EU med sin Grønne Giv («Green deal») driver store politikkendringer og stiller helt nye krav til bankene. Fra neste år må banker og kapitaleiere fortelle hvor mye av deres utlån som går til grønne investeringer. For å skape et felles språk og målestokk på tvers av bransjer er taxonomien innført. Det var nyttig

å lytte til ekspertene i det EU-baserte forskningsinstituttet Finance watch om hva vi har i vente. Klima kommer først, men det arbeides aktivt med å skape et språk også for den sosiale taksonomien. Her er den Globale alliansen involvert og har fått bidra med den unike innsikten medlemsbankene har gjennom finansiering av sosiale prosjekter.

ET UFORGLEMMELIG MÅLTID

Etter lange arbeidsdager er middag uansett viktig, og de fleste av oss er relativt underernærte på fellesskapet som et godt måltid rundt et bord kan skape. En av de mest besøkte restaurantene i Brussel er «Le 65 degree», eller 65 grader på norsk. For dem som ikke kjenner denne referansen, så er det temperaturen for å koke det perfekte egg. Le 65 degree er finansiert av Triodos. De holder et eksepsjonelt høyt kulinarisk nivå, som inviterer til feiring av spesielle anledninger, og de som jobber der er mennesker med Downs og autisme. Det gjør inntrykk å oppleve stolthet og vennlighet av mennesker som gjør sitt ytterste innenfor sine rammer, for å sikre en eksepsjonell opplevelse. Det ble det!

SKANDINAVISK SAMARBEID

Fellesskapet med likesinnede banker i Europa er uvurderlig i utviklingen av Cultura. Likevel er det noe ekstra med det skandinaviske samarbeidet. Ekobanken i Sverige og Merkur i Danmark har lenge vært viktige diskusjonspartnere for banken. Tilfeldighetene har ført til at vi alle tre er kvinner, som relativt nylig har inntatt sjefsstolene. Vi har mange gode samtaler, utveksler erfaringer og informasjon. Men kanskje aller viktigst i enhver relasjon er at vi trives sammen, det er lett å le og ha det moro på jobb med mine flotte kollegaer i Sverige og Danmark, og jeg gleder meg til fortsettelsen!

Den skandinaviske banksjeftrioen Charlotte Skovgaard (Merkur), Maria Flock Ahlander (Ekobanken) og Kristine Falkgård (Cultura Bank), sammen med CEO i Triodos Bank, Jeroen Rijpkema.

Økonomer med fokus på miljø og samfunnsansvar

Noreena Hertz

✍ PROFESSOR OVE JAKOBSEN, SENTER FOR ØKOLOGISK ØKONOMI OG ETIKK, NORD UNIVERSITET

INNLEDNING

Noreena Hertz tar i sine bøker og artikler opp en rekke problemstillinger som preger vår tid på en interessant og relevant måte. Hun diskuterer økende avstand mellom fattig og rik, økende motsetninger i verden og i sin siste bok individuelle og samfunnsmessige problemer knyttet til ensomhet. Hun forklarer utviklingen ved å vise til at nyliberalismens og kapitalismens iboende prinsipper og verdier har ført til at globaliserte selskaper i økende grad påvirker samfunnet og truer demokratiet. I boken *The Silent Takeover* gir hun et tankevekkende bilde av utfordringer i måten vi lever på, og hun stiller spørsmål ved hvem som i virkeligheten styrer oss. *The Lonely Century* handler mest om hvordan ensomhet i vid betydning henger sammen med fragmentering av samfunnet og følelsesmessig smerte på individnivå. Forklaringen er at dagens samfunn mangler mange av de uformelle menneskelige relasjonene som er nødvendig i et levende samfunn basert på demokratiske verdier og prinsipper.

THE SILENT TAKEOVER

Boken er bygd opp rundt tre problemområder. Den første delen beskriver hvordan globaliseringen har ført til at statens rolle i samfunnsutviklingen er redusert. I den andre delen dokumenterer Hertz påstandene ved å vise til en rekke eksempler på at politikere blir påvirket av interessene til store globaliserte selskaper. I den tredje delen foreslår hun fremgangsmåter for å rette opp maktbalansen i samfunnet.

Hertz argumenterer for at privat sektors dominans kan føres tilbake til de endringene Margaret Thatcher og Ronald Reagan innførte på 1980-tallet.

”

Neoliberalism has made us see ourselves as competitors not collaborators, consumers not citizens, takers not givers ...

Hertz 2021

De mente at levestandarden ville øke for alle dersom staten ikke blandet seg inn i det frie markedet. Ved å redusere fagforeningens makt, senke skatter og redusere offentlige utgifter ville næringslivet vokse og levere varer og tjenester mer effektivt og med høyere kvalitet enn det som var mulig i statlig regi. Konsekvensen var at beslutningsprosesser i samfunnet i økende grad ble bestemt av tilbud og etterspørsel. Regjeringene ble redusert til tilskuere til de beslutningene som ble fattet i de mektige multinasjonale selskapene. Den voksende dominansen til de store globale selskapene fremgår av at de 100 største økonomiene består av 51 selskaper og 49 nasjonalstater. Resultatet var at demokratiet ble svekket, og at privat sektor fikk mer makt enn noensinne til å kontrollere hva vi gjør og hva vi tenker. “Economics has become the new politics, and business is in the driver seat” (Hertz 2003)

Hertz forklarer utviklingen ved å vise til en kombinasjon av mislykket politikk og grunnleggende verdier og prinsipper innenfor nyliberal kapitalisme. Kapitalismen forutsetter at mennesket har umettelige behov, som blir tilfredsstilt gjennom økende forbruk av varer og tjenester. Konsekvensen av at næringsliv og forbrukere drives av en grådig

jakt på egen gevinst er at fellesskapets interesser ofte blir skadelidende, og at mange blir tapere i konkurransen.

Noreena Hertz gir mange eksempler på at globale selskaper over hele verden i økende grad overtar statens ansvar for utviklingen innenfor alt fra skole til helsevesen. Selv om denne tendensen i noen tilfeller kan være fordelaktig, er den på ingen måte demokratisk. Et problem er at; “Corporations can only do good if they can show that they can make more money by doing so” (Hertz 2003).

At det i dag er store motsetninger mellom nasjoner og folkegrupper skyldes, i følge Hertz, blant annet at avstanden mellom de som har for lite og de som er ekstremt rike har økt dramatisk. Forskjellene viser seg blant annet ved at de rike gjerder seg inn i beskyttede områder ved siden av ghettos preget av ekstrem fattigdom, dette gjelder både mellom ulike land og innenfor det enkelte land. Konfrontert med disse uakseptable forholdene skisserer hun en ny agenda for å revitalisere politikk og

Litteratur

Noreena Hertz (2003): *The Silent Takeover – Global Capitalism and the Death of Democracy*, Harper Business

Noreena Hertz (2021): *The Lonely Century – How to Restore Human Connection in a World that's Pulling Apart*, Random House

fornye demokratiet. For å håndtere de nye utfordringene må vi lære å utfordre etablerte sannheter om maktens natur i samfunnet. Et viktig steg på veien er å revitalisere demokratiske institusjoner som ivaretar interessene til alle deler av samfunnet og ikke bare interessene til de store virksomhetene.

THE LONELY CENTURY

I følge Hertz er ensomhet blitt en dominerende tilstand i det tjuelførste århundre. Utviklingen har ført til at vi lever i en gjennomgående ensom verden. Det finnes mange årsaker til vår eksistensielle ensomhet. Hertz viser gjennom praktiske eksempler og forskningsrapporter til en rekke årsaker og virkninger av ensomhet. På et generelt plan forklarer hun økende ensomhet ved å vise til den teknologiske utviklingen, til oppløsningen av viktige samfunnsinstitusjoner og til den nyliberale politikken, som setter egeninteressen foran fellesskapet. Som konkrete eksempler nevner hun at fler og fler lever alene, storbyens travelhet fører til at vi har mindre tid til å utvikle nære sosiale relasjoner, selvbetjening på stadig flere områder fører til redusert menneskelig kontakt, effektiv byplanlegging gir mindre tid til sosiale aktiviteter. Resultatet viser seg ved at det er blitt vanlig å spise lunsj alene, sende E-post til kolleger i nabo-kontoret og bruke mindre tid sammen med venner og bekjente. Strømmetjenester fører til færre kinobesøk, digitale musikkksamlinger holder oss borte fra konserter m.m.

Ensomhet er skadelig både individuelt og for fellesskapet. Individuelt fører ensomhet til fysiske og psykiske plager, kollektivt er ensomhet en trussel mot demokratiet fordi folk trekker seg tilbake. Som eksempler nevner hun at ensomhet øker risikoen for hjertesykdom, kreft og demens. Statistisk sett er ensomhet like skadelig som å røyke femten sigaretter om dagen. I tillegg bryter ensomhet sosiale relasjoner, som er helt sentrale i livskraftige samfunn. Ensomhet kan lede til en følelse av

At the turn of the decade, large numbers of people globally believed that capitalism as it exists today does more harm than good.

Hertz 2021

fremmedgjøring, noe som gir næring til splittelse og ekstremisme rundt om i verden.

En utfordring i arbeidet med å finne løsninger på ensomhet er at mennesker i alle aldre har mistet eller har aldri utviklet de sosiale ferdighetene som kreves for å utvikle nære menneskelige relasjoner. Noen av metodene som blir brukt for å mestre ensomhet er overraskende, Hertz nevner for eksempel «leie-en-venn» og «leie-en-familie».

På et dypere nivå mener Hertz at løsningen ligger i å omforme kapitalismen i en mer sosial retning. Det vil i følge Hertz innebære å omforme kapitalismen i en retning der omsorg, medfølelse og samarbeid blir prioritert. Det kan for eksempel innebære at i stedet for ensidig å fokusere på lønn blir mening og formål med arbeid prioritert. I tillegg er det nødvendig å omdefinere vår samfunnsrolle fra å være tilskuer til å bli deltaker, fra å være forbruker til å bli samfunnsborger, og fra å være mottaker av støtte til å bli aktiv bidragsyter i samfunnet.

Hertz konstaterer at mange av oss vet at det i det moderne samfunnet finnes mange isolerte og ensomme eldre mennesker. Det vi kanskje ikke vet er at ensomhet er et like stort problem for mange yngre mennesker. Hun konkluderer med å slå fast at «reconnecting society cannot be a top-down initiative driven by governments, institutions, and big business, even if the process of disconnecting society largely was» (Hertz 2021).

AVSLUTNING.

Bøkene til Hertz er politiske etter som hun utfordrer og er kritisk til de strukturelle betingelsene knyttet til nyliberalisme og uhemmet kapitalisme. Hun argumenterer overbevisende og illustrerer poengene med interessante eksempler og resultater fra en rekke forskningsrapporter. I tillegg til fornuftige rasjonelle argumenter appellerer Hertz også til følelser i sin fremstilling av det moderne samfunnets utfordringer. Samtidig som Hertz beskriver og stiller seg kritisk til mange sider ved det moderne samfunn bærer bøkene også preg av at hun er oppmerksom på de positive sidene ved moderniteten. Selv om hun er mest opptatt av skyggesidene er hun også fasinert av mulighetene i det moderne samfunn. ♦

Biografi

Noreena Hertz (født 1967) er engelsk filosof, økonom og forfatter. Hertz studerte filosofi og økonomi ved University College London. Deretter tok hun mastergrad i finans ved The Wharton School, Philadelphia. Hun var i en periode konsulent for International Finance Corporation (IFC) i Verdensbanken. Deretter disputerte hun for doktorgrad i økonomi ved King's College, Cambridge. I 2001 kalte The Guardian henne «en av verdens ledende unge tenkere». I 2009 ble Hertz utnevnt til professor og leder for globalisering, bærekraft og finans ved Rotterdam School of Management, Erasmus University og Duisenberg School of Finance.

Glade griser i fri utfoldelse på Virgenes andelsgård.

Etisk husdyrhold – et møte mellom biodynamikere og en forsker

✍ ARNE ØGAARD 📷 SCOTT GILMOUR

Mange drømmer om at husdyrene skal leve et fritt og naturlig liv, men hva er egentlig det gode livet for kyr og griser?

I Økouka 2021 inviterte Biologisk Dynamisk Forening etolog Erica Hogstad Fjæran til å belyse hvordan forskere arbeider med slike spørsmål. Møtet ble holdt i Litteraturhuset i Oslo, men bare noen få tilhørere møtte fram til dette viktige temaet. Erica Hogstad Fjæran er utdannet med master i husdyrvitenskap og etologi og er leder for Foreningen Norske Etologer. Hun innledet med at dette er et område hvor det ikke finnes klare og endelige svar. Vi ender ofte opp i konflikter, som motsetningen mellom det at husdyrene skal kunne bevege seg mest mulig og det at vi lever i en verden hvor vi må spare energi. Det vil si at dyr med begrensede bevegelsesmuligheter trenger mindre fôr.

I Norge har man lenge vært opptatt av dyrebeskyttelse og dyrevern, som primært har vært rettet mot å beskytte hus- og kjæledyr mot mishandling, vannskjøtsel og andre former for lidelse. Veterinærene har vært opptatt av helse og reproduksjon, men moderne dyrevelferdsforskere er også opptatt av hvordan dyr kan vise oss hva de uttrykker og føler.

I 1965 fastsatte Brambell-kommisjonen de fem frihetene som skal gjelde for husdyr. Frihet fra sult, tørst og feilernær-
ring. Frihet fra sterk kulde og varme. Frihet fra frykt og stress. Frihet fra sykdom og skader. Frihet til å utøve normal atferd.

LIKHETER MELLOM MENNESKER OG DYR

Det siste er et vanskelig spørsmål. For hva er normal atferd for et husdyr? Husdyrene har utviklet seg sammen med befolkningen og er roligere og trives bedre sammen med mennesker enn det ville dyr gjør. Alle dyr er også forskjellige, men vi må lære oss å se når dyr ikke har det bra. F.eks. kan tungerulling hos ku være et tegn på at den er stresset. Det kan også være et utslag av at det er for lite struktur i grovfo-
ret slik at fordøyelsen ikke fungerer som den skal.

Etologene er opptatt av å se på likheter mellom mennes-
ker og dyr. Som eksempel fikk vi se en film av to aper som satt i hvert sitt glassbur slik at de kunne se hverandre. Den første apen fikk agurk og var veldig fornøyd med det, helt til den oppdaget at den andre apen fikk druer. Da ble den helt rebelsk, ergo kan misunnelse og krav om rettferdighet gjelde også i dyreriket.

Høneting på Virgenes andelsgård.

Dyr har sosiale behov. Som oss mennesker trenger de noen rundt seg, men blir det for tett, kan det også skape stress. På spørsmål om hva forskningen kan si om det riktige tidspunktet for å skille kalven fra kua, kunne Erica opplyse at dette var et spørsmål som nylig ble behandlet på en konferanse, men uten at de kunne gi noe endelig svar. På den ene siden er det fint for kalven å gå sammen med kua, men moderne løsdriftsfjøs med spaltegulv egner seg ikke for små kalvefötter. Desto lenger de går sammen, desto verre kan adskillelsen bli. Så også i et slikt spørsmål er det mange ulike forhold som må veies opp mot hverandre.

Et annet diskusjonstema var sentralisering av slakteriene, som fører til at mange husdyr må fraktes lange avstander. Det kan være så belastende for dyra at kjøttet blir ødelagt av stresshormoner. Det er ikke forskerne som bestemmer politikken her i landet, men vi kan håpe at politikerne er villige til å lytte til det de har å si. Det er klart at det er en sterk motsetning mellom den økonomiske målsettingen i et industrielt husdyrhold og det vi vet om dyrs trivsel. Men det skjer også positive ting, Erica Hogstad Fjæran nevnte trivselstiltak som er innført i de store hønsehallerne.

DEMETER OG BIOLOGISK-DYNAMISK DRIFT.

Eric Brinkhof og Urs Gamper fortalte om husdyrenes betydning i det biologisk-dynamiske jordbruket og om Demeter-merket, som viser at gården er godkjent som biologisk dynamisk drift. I denne driftsformen utgjør planter, husdyr og mennesker en helhet, en gårdsindividualitet. På hver

gård må bonden finne den riktige balansen mellom det som dyrkes og antallet av de ulike husdyrene som skal finnes på gården. Demeter-reglene setter strenge krav til behandlingen av husdyrene. Disse reglene er tilpasset klimaet i ulike land, men reglene i seg selv er ikke det viktigste, men det at bonden lever seg inn i hvordan de ulike dyrene trives. I denne driftsformen verdsettes husdyrene høyt, men likevel anser bonden det som naturlig at dyrene slaktes og at kjøttet kan bli menneskemat. Eric Brinkhof henviste til eldre tider hvor dyr ble slaktet med respekt og takknemlighet, og at dette fortsatt preger det biologisk-dynamiske jordbruket. Bakgrunnen for denne holdningen finner vi i Rudolf Steiners antroposofi hvor han ut fra flere ulike vinkler påpeker dypere årsaker til at mennesker skal være takknemlig overfor dyrene, og at vi ikke må tilføre dyr lidelse. Ut fra Rudolf Steiners innsikt kan mennesket likevel avlive dyr fordi det bare er mennesket som gjenfødes. Å drepe et menneske vil innebære å bryte en utviklingsrekke. Selv om dyr er individuelle, så er de ikke individualiteter på samme måte som mennesker. Når dyrene dør, går de ifølge Steiner tilbake til en gruppesjel, en slags felles bevissthet. For noen er dette sikkert en uvant tanke, men en inngang til disse forestillingene kan vi få ved å meditere over hvor all innsikten i dyrenes instinkter ligger lagret. Det vi kaller genene er bare en ansamling organiske molekyler. 🍀

Bare et dyr?

✍ ARNE ØGAARD

Dyr vekker følelser. Vi kan hate katter som dreper småfugler og frykte naboens glefsende hund, men oftest fylles vi av varme følelser i møte med dyr. Likevel foregår det en omfattende dyremishandling.

Ragnhild Aslaug Sollund er professor i kriminologi og rettssosiologi, og hun forsker på handel med truede dyrearter og andre skader mennesker påfører ville dyr. I sin siste bok gir hun en omfattende dokumentasjon av menneskers mishandling av dyrene. Ofte skjer dette ut fra gamle vaner og mangel på bevissthet. Dette er derfor en nødvendig og rystende bok om hva som skjer når vi betrakter dyr mer som ting enn som medskapninger. Vi bruker levende dyr som ting vi kan putte i bur, pynte med eller installere som et element i en moderne kjøtt- eller fiskefabrikk, og vi viser ofte minimal respekt og interesse for dyrenes følelser, livsbehov og egenverd.

Denne boken bevisstgjør om kjæledyr, kjøttproduksjon, dyreforsøk og et stort spekter av dyr som brukes til underholdning. Vi får være med på den globale handelen med ville dyr, som etterspørres av både samlere og til medisinske formål. Det beskrives ulike former for jakt, og forvaltningen av norske rovdyr kritiseres skarpt. Fisk og havdyr har fått et eget kapittel og også de

”
Denne boken bevisstgjør om kjæledyr, kjøttproduksjon, dyreforsøk og et stort spekter av dyr som brukes til underholdning.

dyrene vi bruker til klær. Til sist drøftes det om dyrene bør få rettigheter. Dette er en grundig bok, full av smertelige og tankevekkende eksempler.

LIDELSE EN DEL AV LIVET?

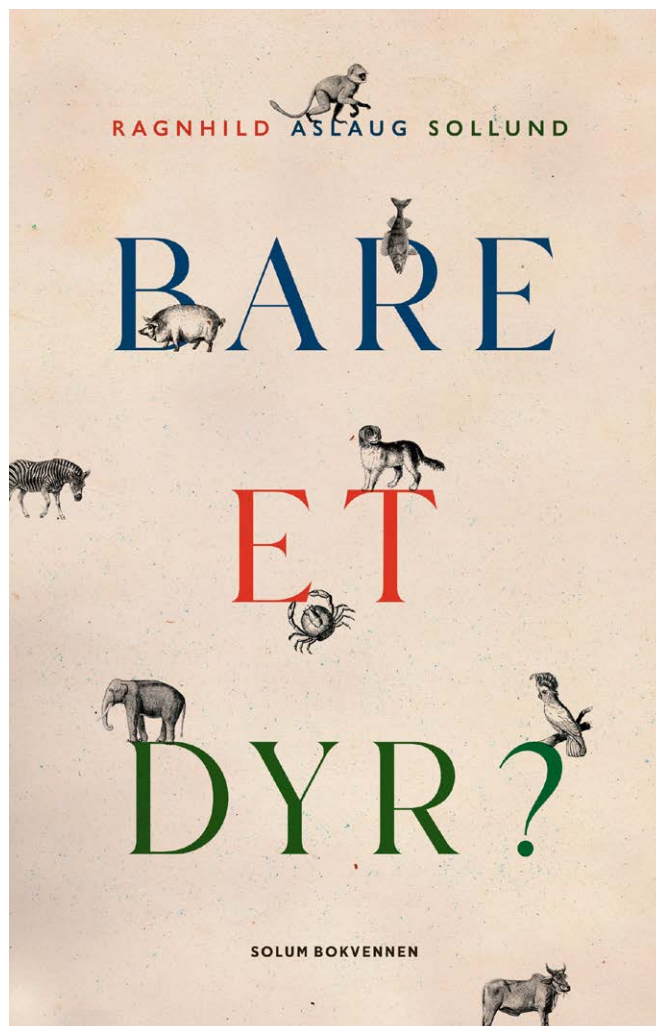
En svakhet ved boken er at den virker noe ensidig og viser liten vilje til å nansere de vanskelige spørsmålene. Det er viktig å ta direkte avstand fra all bevisst mishandling og vanskjøtsel slik vi har sett på filmer fra enkelte pels- og grisefarmer. Men et grunnleggende spørsmål er om det finnes noe liv uten lidelse. Jeg hører daglig småbarn som skriker og noen som klager over hvor kjedelig det er på skolen. Mange unge tynnes av angst og depresjon, et stort antall voksne mistrives på jobben osv. Å kunne møte lidelse er en del av livet, og slik er det også i naturen hvor livet er beintøft. Årsgamle elgkalver jages bort fra moren. De blir angrepet av hjorte-

lus og andre insekter, må slite seg gjennom vinteren med kulde og lite mat og kan bli jaget av en ulveflokk. Når vi i andre filmer ser bønder som koser med pelsdyrene sine og sier at de har det bra, kan det være et vanskelig spørsmål å avgjøre hvilken lidelse som er verst. Den dyrene blir utsatt for i naturen eller den de måtte oppleve ved å ikke kunne ta i bruk sine evner og instinkter i et naturlig liv.

Når hønene kommer, ankommer vår hage rett fra en hangar, er de ganske forvirret og engstelige, men ganske raskt finner de seg til rette, sparker i jorda og begynner å utforske. Jeg er ikke i tvil om at de har et langt rikere liv enn sine medskapninger som blir innstengt i eggfabrikkene. Men likevel klager de støtt og stadig over at vi setter grenser for å beskytte dem mot hauk, rev og grevling. Det finnes mange i Norge som lar husdyra være ute og legger ned en stor innsats for at dyra skal få et godt liv. Disse bøndene kunne fått litt omtale i boken.

Ragnhild Aslaug Sollund
Bare et dyr?
Solum Bokvennen 2021

KAN VI SPISE EN VENN?

Et grunnleggende spørsmål er om man kan slakte en gris man er glad i. For forfatteren av denne boken virker det vanskelig, for andre oppleves det som naturlig. Det samme gjelder for de mange jegerne som forteller at de er dyrevenner. Disse siste er mer på linje med Bestemor Skogmus i Hakkebakkeskogen, som beskriver tilstanden i naturen slik: «Man spiser hverandre - og så ferdig med det». Det er heldigvis ikke så mange som spiser mennesker, men har mennesker rett til å spise dyr? Sollund sier at dette er et filosofisk spørsmål, men setter selv dyr og mennesker på omtrent samme linje uten noen grundig drøfting. Hun viser heller ikke noen innsikt i hvorfor mange mennesker ikke trives uten å kunne spise kjøtt. Selv om mange gjerne lever som vegetarianere og veganere, kan vi ikke se bort fra at mennesker er forskjellige og har ulike behov.

Jegerne ser det som viktig å kunne høste av naturens overflod. De er ofte også opptatt av bestandsregulering og ser dette som en del av menneskets ansvar for naturen. Jeg synes Sollund avviser reguleringsaspektet for lett. I dag strømmer det villsvin over grensen. Det er en fremmed art, som ødelegger grønnsaksavlinger og voldtar frittgå-

ende tamgriser. Skal vi bare la dem komme, eller skal vi gripe regulerende inn? Selv beskytter jeg grønnsakene mine med å avlive store mengder brunsnegler og anser dette som en høyst nødvendig regulering.

SAMARBEID MELLOM DYR OG MENNESKER

Sollund beskriver sitt hjertelige forhold til papegøyer som hun har reddet fra dårlige livsforhold i fangenskap. Dette er vakkert skildret og viser hvordan mennesker og dyr kan utvikle et gjensidig forhold. Selv har jeg alltid vært fascinert over hva mennesker og dyr kan utrette i fellesskap enten det er hunder, hester eller en del av sirkusdyrene. Jeg tror ikke alltid at dette er vold mot dyr selv om de stimuleres til noe utover sitt naturlige bevegelsesmønster. Jeg ser at mange hunder har stor glede av utføre ulike tjenester som tjener oss mennesker.

Til tross for mine spørsmål og innsigelser er jeg hjertens enig i bokens hovedbudskap. Vi må behandle dyrene langt bedre, og vi må passe oss for å utrydde truede dyrearter. Jeg har møtt mennesker som ikke orket å lese hele denne boken. Dette skyldes ikke bare at den er omfattende og grundig, men at den skildrer deler av virkeligheten som det er smertefullt å medoppleve.

”

En svakhet ved boken er at den virker noe ensidig og viser liten vilje til å nyansere de vanskelige spørsmålene. Det er viktig å ta direkte avstand fra all bevisst mishandling og vanskjøtsel slik vi har sett på filmer fra enkelte pels- og grisefarmer. Men et grunnleggende spørsmål er om det finnes noe liv uten lidelse.

Fra jord til bord

✍ JANNIKE ØSTERVOLD

Gry Hammer har laget en oppskriftsbok for den som gjerne vil spise ren mat og er opptatt av bærekraft. Dette er ikke en bok for vegetarianere, selv om boken også inneholder vegetaroppskrifter. Forfatteren ser vegetarianisme som et blindspor ut fra miljøhensyn. Hun er en lidenskapelig tilhenger av kraftkoking og å utnytte hele dyret. Vi snakker da om norske beitedyr, som er viktige for å opprettholde et naturlig mangfold og kan bidra til å reversere klimaproblemene. Bærekraftig kjøtt i Norge er rein (både tamrein og villrein), annet vilt, lam, sau, geit og storfe, som får beite i inn- og utmark.

Oppskriftene er inspirert av norsk tradisjonsmat, og det er lagt vekt på at de skal være velsmakende, sunne og bærekraftige.

Etter de innledende kapitlene om tankegodset bak boken, kommer en praktisk «Kom i gang-guide» med mange gode tips. Blant annet å handle direkte fra jegere, bønder og REKO-ringer, kooperativer og andelsgårder. Det finnes mange gode nettbutikker som du kan bestille varer fra. En liste over butikker finner du på okologisk.no.

Et viktig råd er å leve i pakt med sesongene og benytte anledningen til å fylle fryseboks og syltetøyglass med sesongenes råvarer.

Et eget kapittel er viet konservering. Tørrking, speking, røyking, frysing, safting, fermentering, hermetisering og sylting.

Og så kommer vi omsider til det som kanskje de fleste er mest opptatt av, nemlig oppskriftene.

I kapittelet om baking får du blant annet lære å lage og ta vare på din egen surdeigskultur.

På surdeigsbrødet kan du for eksempel servere hjemmelaget leverpostei eller kokt tunge, som du finner oppskrifter på i påleggskapittelet, eller kanskje hjemmelaget egg Salat eller sjokolade-pålegg.

Og mens vi snakker om å bruke hele dyret, så vil vi også nevne kapittelet om innmat. Hva med blodpannekaker lagd på surdeig eller en limemarinert leverbiff? Og så var det kraften, da. Beina fra dyr, fisk og fugler regnes også som innmat, sier Gry Hammer, og hun skriver glødende om hvor bra gelatinrik kraft er for helsen. Oppskrift på kraftkoking

avslutter innmatkapittelet, men kraften går senere igjen i boken, som en base for gryter, sauser og supper.

For den miljøbevisste er matkasting et fy-ord, og Gry Hammer har tatt med et kapittel om restemat, med mange gode ideer.

Kapittelet med desserter og søtsaker er ikke så langt. Den som vil ha en overflod av kakeoppskrifter må kjøpe en annen kokebok. Men her er da en honningkake, en eplekake og en mandelkake, foruten hjemmelaget is og godsaker av bær og frukt.

Til inspirasjon har hun foreslått fire sesongbaserte ukemenyer, en for hver sesong, og så avsluttes det hele med ofte stilte spørsmål og svar om bærekraftig kosthold og livsstil. Her finner du kanskje svar på «hvorfor», «hva», «hvor» og «hvordan»-spørsmålene som du sitter igjen med etter å ha lest boken.

Boken har en tiltalende utforming med bilder man blir sulten av å se på. Et smart lite triks er at ingrediensene til oppskriftene er trykket med annen farge enn resten, slik at det er kjapt å se hva du trenger for å lage rettene.

En bok for deg som liker å stå på kjøkkenet og lage mat av rene råvarer. 🍋

Gry Hammer
Fra jord til bord
Foto: Mona Nordhøy
Cappelen Damm 2021

Hva skal vi leve av etter oljen?

✍ ARNE ØGAARD

Politikerne foreslår at vi skal leve av hydrogenproduksjon, batterifabrikker, datautvikling og mye annet. Ingen snakker om at det faktisk er mat vi trenger for å leve. I dag importerer vi en stor del av det vi spiser, men hvordan vil vilkårene være for matimport i fremtiden, og under hvilke vilkår produseres mat og fôr som importeres nå? Det er kjent at regnskog ødelegges for at vi skal kunne fore husdyr og oppdrettslaks. Men hva vet vi om hvilken fortid som ligger bak avokadoen vi finner i butikken? Marie Aukrust gir i sin nye bok et vidt spekter av informasjon om moderne matproduksjon og handel. Men hennes hjertesak er det norske familiejordbruket. Skal vi sikre oss best mulig for fremtiden, må vi ta vare på de ressursene vi har. Det moderne industrialiserte jordbruket er basert på store enheter. Viktige jordlapper av høy kvalitet får dermed gro igjen samtidig som stordriften medfører ulike problemer både for klima, miljø, dyrevelferd og det sosiale livet på landet. Det er på høy tid at vi begynner å vurdere jordbruket ut fra andre kriterier enn industriproduksjon. Det haster med å gi jordbruket en ny plass i samfunnsutviklingen. Til denne prosessen har Marie Aukrust samlet mye kunnskap,

”

Marie Aukrust gir i sin nye bok et vidt spekter av informasjon om moderne matproduksjon og handel. Men hennes hjertesak er det norske familiejordbruket.

hun kommer med viktige innspill, og hun bygger på et bredt kildegrunnlag.

Hun ville egentlig skrive en fyldigere bok. Men Dreyers perspektivserie har et begrenset format. Det er mulig at dette er grunnen til at fremstillingen virker noe sammentrengt. Teksten går hurtig fra ett tema til det neste. Men denne fremstillingsformen bidrar til et konsist og samtidig omfattende bilde av samtiden. Her som i de fleste andre bøker er det mange temaer som kunne vært utdypet grundigere, og det kan også forkomme detaljer som noen vil hevde er direkte feil. Men det er ikke så viktig. Det vesentlige er at boken gir et oversiktsbilde av vår tids hovedutfordringer.

Marie Aukrust har deltatt i solidariske aktiviteter i flere land, og hun forteller også fra sin oppvekst på en gård ved Lom. Beskrivelsene av personlige erfaringer og observasjoner tilfører boken liv og pust. Hun påminner om det meningsfulle og kvalitative som ligger i det å kunne samarbeide om mat- og husdyrproduksjon. Likevel er hun ingen livsfjern romantiker. Hun har klare krav

til jordbrukspolitikken. Den må samordne klima- og bærekraftsmål. Rekruttering med særlig vekt på nedlagte bruk vil være viktig. Vi trenger miljø- og klimatiltak for den enkelte gården og en teknologi som samsvarer med ressursgrunnlaget og økonomien. Jordbruksutdannelsen må satse på agroøkologisk, regenerativ drift, beitebruk og setring. Det offentlige må legge større vekt på våre forpliktelser etter Konvensjonen for biologisk mangfold.

Dette bare for å nevne noen av de områdene hvor Marie Aukrust krever endring. Hun skriver med innsikt og engasjement og bør leses av alle som er opptatt av de fremtidige livsvilkår. 🍀

Marie Aukrust
Der villgraset gror
Livsgrunnlaget, matforsyninga og beredskap for nye tider.
Dreyers Forlag 2020

Virkelighetsnær økonomi

✍ ARNE ØGAARD

Kardinalsspørsmålet i det økonomiske liv var tittelen på et foredrag Rudolf Steiner holdt den 30. november 1921 i Universitetets gamle festsal i Kristiania (Oslo). Han var invitert av Statsøkonomisk forening, (i dag Samfunnsøkonomisk), og etter foredraget var det bankett. Rudolf Steiner innledet med at han var kjent for å snakke om tilværelsens åndelige dimensjon, og at tilhørerne derfor kunne ha tenkt at han kom til å legge fram en utopisk fremtidsvisjon. Han forsikret at hans målsetting var det motsatte, nemlig å forholde seg til realitetene i det økonomiske livet. Skjønt dette bare kunne gjøres skissemessig i et enkelt foredrag. Han henviste til sine fem år som lærer ved Berliner Arbeiter-Bildungsschule hvor han var blitt godt kjent med arbeiderens livs- og arbeidsforhold og det fremmedgjørende i det moderne produksjonssystemet. Men det var ikke enkelt å snakke til arbeiderne om økonomi fordi deres tenkning i for stor grad var fastlåst i marxistiske forestillinger. Et hovedpoeng hos Rudolf Steiner var at vi alle har lett for å bli fanget i abstrakte forestillinger. Han henviste til at både Bismarck på den ytterste høyresiden og Robespierre på ytterste venstre hadde understreket viktigheten av at samfunnet måtte skaffe ethvert friskt menneske et arbeid som de kan ernære seg av, sørge for at de syke og svake ble forsørget, og at også de gamle fikk et godt liv. Dette er ikke ulikt vår tids valgløfter. Men ifølge Rudolf Steiner kan alle mennesker formulere slike målsettinger. Det vesentlige er hvordan vi er i stand til å gjennomføre dem i praksis. Han henviste også til sin bok «Kjernepunktene i det sosiale spørsmål» (siste norske utgave har tittel *Tregrening*). Men presiserte at dette ikke var noen ny ideologi, men et forsøk på å tenke ut fra realitetene, og at hans eksempler alltid kunne løses på andre måter.

Det han kalte kardinalsspørsmålet i det økonomiske livet dreide seg om å finne den riktige

balansen mellom åndsliv, rettsliv og næringsliv. Det han kalte åndsliv innebærer alt som omfatter menneskenes åndelige og fysiske evner. Skal vi trives og utvikles som mennesker, må vi ha full frihet til å utvikle våre evner og til å uttrykke våre tanker. I et samfunn må det imidlertid være visse regler for hva vi kan gjøre i praksis. Disse reglene må fastsettes av rettslivet, og der må vi alle ha like mye å si. Vi er ulike, men likeverdige. Næringslivets oppgave er å sørge for produksjon og fordeling av varer og tjenester, og dette må skje i et samarbeid mellom produsenter, handelsledd og forbrukere slik at det kan skje ut fra fornuft og brorskapsånd i det Rudolf Steiner kaller assosiasjoner. I dette foredraget gikk ikke Rudolf Steiner grundig inn på parolene fra den franske revolusjon, men la mer vekt på å beskrive hvordan åndsliv, rettsliv og næringsliv på ulike måter samvirker i samfunnet.

Han pekte på at det å finne en riktig pris er en viktig oppgave for assosiasjonene, men at dette ikke er så enkelt i et samfunn med stor arbeidsdeling. Et av hans hovedpoeng var at jord, grunneierendommen og kapital ikke må gjøres til handelsvare, men at disse må stilles til disposisjon for mennesker som kan utnytte disse ressursene på en best mulig måte ved hjelp av sine evner og talenter. Det vil si å utnytte disse ressursene til det beste for fellesskapet. I dag kan vi godt si at vi vil stille disse ressursene til disposisjon for mennesker som i frihet viser ansvar for samfunnsutviklingen. Dette er også en grunnidé for Cultura Sparebank. Gjennom banken får vi mulighet til å stille det vi måtte ha av overskuddskapital til disposisjon for samfunnsnyttig og bærekraftig virksomhet.

Rudolf Steiners foredrag finnes i boken *Åndserkjennelse og kulturfornyelse*, som er en samling foredrag Rudolf Steiner holdt i Norge i 1921 (Antropos forlag 1994).

Etableringslån til nye økobønder

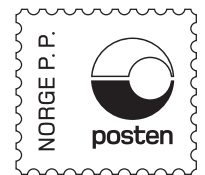
Etableringsfasen som ny, ung gårdbruker kan by på økonomiske utfordringer. Cultura Bank tilbyr etableringslån på gunstige vilkår, med renterabatt og avdragsfritak i oppstartsfasen.

Etableringslån er for deg som er **under 45 år**, og som er i ferd med å etablere deg som gårdbruker på konsesjonspliktig eiendom (førstegangskjøp, eller generasjonsskifte).

Cultura Bank kan også tilby ordinære landbrukslån (nedbetalingslån) og rammelån til økologiske og biodynamiske bønder.

Se www.cultura.no/landbruk for mer informasjon!

RETURADRESSE
Cultura Bank
Postboks 6800 St. Olavs plass
NO-0130 Oslo

Velkommen som bolig- lånskunde hos oss!

Vi har konkurransedyktige
betingelser – ikke bare til
miljøboliger, men også på
vanlige boliglån.

Bruk din verdibaserte bank
– vi hjelper deg gjerne!

www.cultura.no/lan

Våre kunder gjør verden
litt bedre

